

Borbély Zoltán

HOMONNAI DRUGETH (III.) GYÖRGY HÜTLENSÉGI PERE (1600–1603)

Az 1600. évi országgyűlés parázs sérelmi vitáit követően két Abaúj és Zemplén vármegyei nemes, Szokoly Péter és Bánóczy Simon hat vármegye nevében panaszt nyújtott be az országgyűlés elé Dóczy Fruzsina és fia, Homonnai Drugeth György hatalmaskodásai miatt, aminek állításaik szerint a maláczai birtokaik voltak a legnagyobb kárszenvedői.¹ Ezen az országgyűlésen már kiemelt figyelmet kaptak a rendi sérelmek között a katonai kihágások és az idegen katonaság kártételei, valamint a háborútól pusztított területek borzalmas közállapotai. Szokoly és Bánóczy beadványa igen körültekintően fogalmazott a hatalmaskodással vádolt személyeket illetően, és a néhai Teuffenbach Kristóf felesége és fia, Homonnai György hatalmaskodásait panaszolta el, taktikusan rájátszva a diétai hangulatra. Közvetlenül a beadványuk előtt ráadásul Thelekessy Mihály ellen, aki Vitéz Mihály havasalföldi vajda Rudolf menlevelével Prágába tartó követségét kifosztotta és legyilkolta, példaértékűen szigorú fellépést rendelt el az országgyűlés.² Thelekessyt, mint közönséges gonosztevőt és rablót rendes bírói eljárás elé idézték, és személyes megjelenésre kötelezték, majd a következő évben nyilvánosan kivégezték Pozsonyban, birtokait pedig konfiskálták.³

A tatárok dúlása és a nagyszámú idegen katonaság jelenléte egyébként is komoly problémákat okozott az ország északkeleti részén, így a rendek határozottan és keményen próbáltak fellépni a békebontókkal szemben. A leleszi konvent hiteles vizsgálataival alátámasztott okirat komoly meggyőző erővel rendelkezhetett az országgyűlés előtt, és Homonnai ügyében is „megállapították, hogy ezekkel szemben úgy járjanak el, mint a hogy a nyilvánosan bepanaszlottak ellenében szoktak eljárni.”⁴ Ez szintén rendes bírósági eljárást vont maga után, amely általá-

¹ Štátny archív v Prešove. Drugeth Humenné (1292–1945) inv. c. 503. 1. Fasc. 4. No. 10. (a továbbiakban: ŠA Prešov DH).

² Magyar Országgyűlési Emlékek IX. Bp. 1885. 357. (a továbbiakban: MOE IX.)

³ *Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen – Márkus Dezső*: Magyar Törvénytár. II. 1526–1608. Bp. 1899. 888–889. 1600. évi XXII. tc. A bíróság fő és jószágvesztésre ítélte Thelekessyt. 1600 szeptemberében Thruzó György konfiskálta Thelekessy birtokait, majd 1601. április 3-án Pozsonyban kivégezték. *Komáromy András*: Thelekessy Mihály (1576–1601) Ötödik és befejező közlemény. Századok 24. (1890) 775–804.

⁴ Magyar Törvénytár II. i. m. 890–891. 1600. évi XXIII. tc.

ban a Magyar Tanács és az országos méltóságok, illetve a kamarák vezetői közül kijelölt bírák jelenlétében, az országgyűlés előtti eljárást jelentette.

Az ügy ekkor került a nagyobb nyilvánosság elé, és a következő mintegy két évben szinte valamennyi udvari tisztviselő előtt megfordult, aki magyar ügyekben a legcsekélyebb mértékben is érdekelt lehetett, majd Dóczy Fruzsina és fia, Homonnai Drugeth György elítélésével és birtokainak elkobzásával zárult.⁵

Az özvegy és a fiatal főúr perét a történetírásban egységesen csak kamarai vagy fiskális pereknek nevezett eljárások sorozatába szokták beilleszteni, és a Bocskai-felkelés propagandisztikus beállítását átvéve a magyar nagybirtokosok vagyonának kisajátítását célzó, központilag szervezett akcióként tartják számon.⁶ Eszerint a tizenöt éves háború időszakában megnövekedett pénzülszükséglet vitte rá a kamarákat, hogy különféle mondvacsinált jogcímeken pereket indítsanak a záloguradalmak birtokosai ellen. Ilyen indokok lehettek a hatalmaskodási ügyek, vérfertőző házasságok, törökösség és egyéb főbenjáró bűnök elkövetése, amelyek azonban többnyire az ítélethozatal előtt, a kamarának fizetett váltságdíj lefizetésével végződtek.⁷ Makkai László véleménye szerint egyetlen ilyen esetben sem állapítható meg az a történeti irodalomban szereplő közhely, miszerint a perek célja a vádlott kifosztása lett volna, mivel a perbe fogott személyek java részének bűnössége vitán felül állt.⁸

⁵ A per hivatali ügymenetből származó több száz foliónyi dokumentációja a bécsi Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hoffinanz Ungarn (a továbbiakban: ÖStA AVA FHKA HFU) iratanyagában, valamint az Eperjesen őrzött Homonnai Drugeth levéltárban (ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc. 3–6.) található. A per lefolyását Takáts Sándor egy évszázaddal ezelőtt feldolgozta, munkája azonban több szempontból is átdolgozásra szorul. Lásd *Takáts Sándor: Régi magyar nagyasszonyok*. Bp. 1982. 205–225. Az általa képviselt szemléletmód ugyanis nem teszi lehetővé, hogy a per mögött húzódó folyamatokat megvilágítsa és beillesse a kamarai perekkel kapcsolatos további kutatás perspektívájába. Ennek ellenére kiváló áttekintést nyújt az ügy menetéről és rámutat a jelentősebb csomópontokra, ezért a per végeláthatatlannak tűnő iratanyagát Takáts tanulmánya segítségével dolgoztam fel. Ennek megfelelően esetenként néhány megállapítását átvettem, jelentős részben azonban saját kutatási eredményeimre támaszkodom.

⁶ A vélekedés forrása a szerencsi kiáltvány, amelyben részletesen számba veszi a perek károsultjait. A Bocskaihoz csatlakozott rendek kiáltványa Európa népeihez a szabadságharc kitörésének okairól és a török elleni küzdelem megszakításának ideiglenességéről. In: *Magyar történeti szöveggyűjtemény*, II/1–2. Szerk. Sinkovics István Bp. 1968. 295–297. A Qerelae keletkezésével, eszmetörténeti hátterével és propagandisztikus céljaival kapcsolatban alapos forráskritikai vizsgálat eredményeit lásd *Kees Tszelszky – Zászkaliczky Márton: A Bocskai-felkelés és az európai információhálózatok: Hírek, diplomácia és politikai propaganda, 1604–1606*. Aetas 27. (2012) 4. sz. 68–91.

⁷ Dobó Ferenc, gersei Pethő, Nádasdy Tamás, Rákóczy Zsigmond, Joó János.

⁸ *Makkai László: A Habsburgok és a magyar rendiség a Bocskai-felkelés előestéjén*. Történelmi Szemle 17. (1974) 171. Mivel a pereket kezdeményező kamarák élén egyházi személyek álltak, akik

A századforduló kamarai pereivel kapcsolatban Illésházy István hűtlensége pere szokott előtérbe kerülni, ami azonban nem pusztán pénzügyi megfontolásból terebélyesedett ki, hanem az anyagi és politikai veszteségekkel is járó birtokzálogosítási folyamat felszámolására tett kísérletet az udvar azzal, hogy engedélyezte Szentgyörgy és Bazin mezővárosoknak, hogy a zálogösszeg lefizetésével kiváltsák magukat a földesúri függésből és kamarai tulajdonba kerüljenek. Ezt Illésházy úgy értelmezte, hogy az uralkodó földbirtok vásárlását engedélyezte jobbagyközösség számára, ami az ő személyes sérelmén túl az ország törvényeit is sértette, így az ügy politikai síkra terelődött.⁹

Ez az eset azonban közel sem reprezentálja a kincstári pereket, amelyek java része a magyar rendiségen belüli hatalmi harcokkal, a birtokokért folytatott küzdelmekkel és személyes csatározásokkal is szoros összefüggésben állt. Ahogyan Pálffy Géza is rámutatott, a magyar arisztokrácia egyik része elszenvedője, míg mások kifejezetten a haszonélvezői voltak ezeknek a kamarai pereknek.¹⁰ Éppen ezért az eddigi kormányzat- és jogtörténeti megközelítés eredményeinek figyelembe vétele mellett új, társadalomtörténeti irányultságú szempontok bevonása szükséges a kamarai perek szisztematikus feldolgozásához.

Jelen tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a Homonnai Drugeth György és anyja elleni per történeti háttérének részleteit, melynek fókuszpontjában az áll, hogy hogyan képes két kisbirtokos nemes – Szokoly Péter és Bánóczy Simon – egy nagy múltú mágnás família ellen országos visszhangot kiváltó pert indukálni és meg is nyerni. Ennek érdekében célszerű mind a vádlottak, mind pedig a felperesek társadalmi háttérének és kapcsolatrendszerének alaposabb vizsgálata és a perrel kapcsolatban felfedezhető indítékok és motivációk beillesztése a 16–17. század fordulójának viszonyaiba. A források ugyanis arról árulkodnak, hogy az ügyben Szokoly Péter és Bánóczy Simon igen körültekintően

a központi kormányzat szemszögéből szemlélték a századforduló viszontagságos állapotait, a magyar nemességet ért támadások összekapcsolódtak a katolikus főrendek rekatolizációs törekvéseivel, amellyel szembeni elégedetlenség igen erős kohéziós tényezője lett Bocskai mozgalmának.

⁹ A pert eddig Károlyi Árpád dolgozta fel a legrészletesebben, amelyben elsősorban a közjogi szempontú megközelítésmód dominál. *Károlyi Árpád: Illésházy István hűtlenségi pöre*. Bp. 1883. Újabbán Péter Katalin foglalkozott a per bizonyos részleteivel, számos ponton újraértékelve a per alapkoncepcióját, többek közt rámutatva arra, hogy a szóban forgó mezővárosokat nem emelte szabad királyi város státusra az uralkodó, hanem kamarai városok lettek. *Péter Katalin: Illésházy Istvánról*. In: *Tanulmányok Bocskai Istvánról*. A 2006. április 22-én megrendezett konferencia előadásai. Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica. Tom. XVIII. Fasc. 2. Miskolc 2008. 142–158.

¹⁰ *Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Bp. 2011. 354–355.

felépített tervvel rendelkezett, amely szoros összefüggésben állt a felső-magyarországi végvárok ellátásával és a két felperes birtokszerzési ambícióival.

A vádlottak

A Homonnai Drugeth család talán az egyik legkevésbé vizsgált magyar arisztokrata família, noha a 14. század elejétől egészen a 17. század legvégéig az ország északkeleti részének legnagyobb birtokosai és a Magyar Királyság társadalmi-politikai elitjének – időszakonként ugyan változóan fajsúlyos – tagjai voltak. A család korai történetével, elsősorban Károly Róbert hatalmi konszolidálásában játszott szerepükkel és a „Drugeth-tartománnyal” kapcsolatban az utóbbi néhány évben születtek tanulmányok,¹¹ a 16–17. század tekintetében ez idáig mindössze utalásszerűen kerül elő a család egy-egy tagja a történeti irodalomban.¹²

Homonnai Drugeth (III.) György 1583-ban született Homonnai Drugeth (II.) György és nagylucsei Dóczy Fruzsina házasságából. Az apa fiatalkoráig egy részét Bécsben, II. Miksa udvarában töltötte, ahol 1574-ben Nyáry Istvánnal és Kendy Farkassal asztalnokként szolgált.¹³ Valószínűleg itt ismerte meg feleségét, mivel a nagylucsei Dóczy család több tagja Miksa udvarában (is) tevékenykedett.¹⁴

Szirmay Antal Zemplén vármegyéről írt történeti jegyzeteiben igen kedvezőtlen képet rajzol az apa jelleméről: Homonnai Drugeth (II.) György 1584-ben „egy sötét és viharos éjjelen” szabályos ostrommal foglalta el apjától Terebes várát,

¹¹ *Zsoldos Attila*: A Drugethek és a „hét vármegye”. In: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk. Bagi Dániel – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs 2012. 577–585.; *Uő*: A Drugeth-vagyon születése. In: Művészet és mesterség. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. Szerk. Horn Ildikó et al. Bp. 2016. 63–85.

¹² A család kora újkori történetéről lásd *Borbély Zoltán*: A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. PhD. értekezés. Eger 2015.; valamint újabban Homonnai Drugeth Györgyről lásd *Fazekas István*: Homonnai Drugeth III. György (1582–1620) familiárisainak jegyzéke 1620-ból. Adalék Tállyai Pál pályájához. In: Archivarium historicorumque magistra. Történeti tanulmányok Bak Borbála 70. születésnapjára. Szerk. Kádár Zsófia – Lakatos Bálint – Zarnóczki Áron. Bp. 2013. 277–292.

¹³ *Fazekas István*: Négy levél Bocskai István bécsi és prágai tartózkodásához (1572, 1576). *Lymbus* 2003. 14. I. Rudolf magyar király koronázásán, 1572-ben hasonló szerepben, étékfogóként vett részt a koronázási lakomán is. Lásd *Pálffy Géza*: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. *Századok* 138. (2004) 1069.

¹⁴ *Pálffy G.*: A Magyar Királyság i. m. 119–120.

majd a gerényi kúriáját is fegyveresekkel dúlta fel, amely során apja meg is sérült.¹⁵ Az ostromra azért kerülhetett sor, mert apja nem akarta átadni fiának a terebesi várat és a hozzá tartozó uradalmat (amely a későbbiekben a per egyik kulcsfontosságú eleme lesz). György azért tarthatott számot apja ellenében a kiváló adottságokkal rendelkező birtokra, mivel édesanyja, Perényi Erzsébet, a terebesi Perényi család utolsó férfi tagjának, Gábornak a testvére volt, aki végrendeletében hűgára és annak leszármazottaira hagyta Terebest.¹⁶ A következő évben unokatestvérével, Istvánnal kellett hadakoznia Terebes miatt, aki szintén fegyveresen akarta elfoglalni a várat. Az ostrom eredménye az lett, hogy „Dóczy Eufrozina, rémületbe esvén a testvérharc látásától, éretlen magzatot hozott a világra”.¹⁷

Szirmay elbeszélésén kívül más egyéb dokumentum nem ismert György gyermekkorával és neveltetésével kapcsolatban. Felső-Magyarország egyik legvagyonosabb arisztokratájának egyetlen fiaként azonban bizonyára kapcsolatba került a térség virágzó késő humanista kultúrájával és a reformáció nyomán kibontakozó műveltségi irányzatokkal. Unokatestvéreinek, Bálintnak és Lászlónak egy ideig Bocatius volt a nevelője, aki igen elismerően nyilatkozott Homonnai Drugeth István és fiai műveltségéről, mecénási tevékenységéről és elkötelezett kálvinista hitükről.¹⁸ György gyermekora azonban feszültebb légkörben telhetett, mint unokatestvéreie. Apja 1592. június 18-án végrendelezett, majd nem sokkal később meg is halt.¹⁹ György és testvére, Erzsébet gyámja és az örökségük kezelője 1592 szeptemberétől – apja végrendelete értelmében – Dóczy Fruzsina lett.²⁰ A gyászév letele után az özvegy Christian von Teuffenbach felső-magyarországi

¹⁵ *Szirmay Antal*: Notitia Historica Comitatus Zempléniensis...Budae, 1804. 89–90. Szirmay művén kívül fennmaradt Zemplén vármegye panasza Homonnai Drugeth György erőszakoskodásai miatt, amit Morvai András zempléni birtokai ellen követett el 1578-ban. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) P 707 Zichy család zselői levéltára Fasc. 13. No. 18. Mindezekről Homonnai Ferenc végrendeletében is igen keserűen emlékezett meg és ingó vagyonának örökléséből ki is zárta a fiát. *Radvánszky Béla*: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. II. Bp. 1879. 121–123. Homonnai György ellen már az apja elleni támadást megelőzően is folyt egy per Tussay János megölésének vádjával. Lásd *Szirmay A.*: Notitia i. m. 90.

¹⁶ Perényi Gábor 1563. december 15-én kelt második és Miksa által megerősített végrendeletében Terebesen kívül minden más birtokát a kincstárra hagyta: ŠA Prešov DH inv. c. 273/F4. Nyomtatásban kiadva lásd *Radvánszky B.*: Családélet II. i. m. 1879. 97–101.

¹⁷ *Szirmay A.*: Notitia i. m. 90.

¹⁸ *Joannes Bocatius*: Hungaridos Libri Poematum quinque ... accedunt Epistolae ad Bocatium. Bartphae 1599. 428–433.

¹⁹ Végrendelete: ŠA Prešov DH inv. c.273/F12

²⁰ MNL OL A 57 Magyar Kancellária Levéltára, Libri regii, (a továbbiakban: A 57) 5. k. 12. p.

főkapitányhoz ment feleségül, akinek ekkor már három gyermeke volt.²¹ Köztük a Homonnai Györgytől egy évvel idősebb Rudolf, aki a későbbiekben kimagasló katonai pályát futott be, többek között Dunán inneni főkapitány lett, majd a harmincéves háborúban tábornagyként szolgált a császári seregben.²²

Dóczy Fruzsina gyors újraházasodásának alighanem a birtokait igen gyakran ért fegyveres támadások megfékezése volt az oka, amit az 1594-től fokozódó háborús állapotok csak tovább rontottak. Különösen a Zemplén vármegye déli, sík vidékén fekvő terebesi uradalom volt leginkább kiszolgáltatott helyzetben a portyázó csapatok és a szomszéd birtokosok támadásainak.²³ Tovább nehezítette Terebes ügyét, hogy nem ősi Drugeth birtok volt, hanem mint láttuk, a Perényiektől örökölték, így nem a család kollektív tulajdonát alkotta, ellenben számos környékbeli birtokos igényt formált rá. Mivel a Homonnai rokonság sem ápolta különösebben jó kapcsolatot egymással, ezért Dóczy Fruzsina részéről kézenfekvő megoldásnak tűnt, hogy az országrész katonai vezetőjénél keressen védelmet a két árvájával, a házasságkötés időpontja és pontos körülményei azonban nem ismertek.

A főkapitány hatékonyan közbenjárt a Homonnai javak védelme érdekében és vizsgálatot eszközölt ki a birtokokat ért hatalmaskodások kivizsgálására és Drugeth György végrendeletének érvényesítésére.²⁴ A következő évben határozat is született a végrendelet végrehajtásáról a Drugeth árvák javainak gondnokává pedig Szokoly Miklóst, Paczóth Ferencet és Kellemessy Mihályt rendelték ki.²⁵ Christian von Teuffenbach azonban 1598-ban meghalt, Dóczy Fruzsina és két gyermeke pedig ismét árván maradt a hosszú török háború legkritikusabb periódusában. Az eddigiek alapján könnyen feltételezhető, hogy a kiszolgáltatott helyzetben lévő özvegy és a két árvája felkeltette valamelyik kamara érdeklődését, és a könnyű pénzszerzés lehetőségétől motiválva, valamilyen indokot kerestek a perbefogásukhoz. Erre azonban, mint a későbbiekben részletesen kifejtem, két köznemes, Szokoly Péter és Bánóczy Simon közbenjárásával került sor az 1600.

²¹ *Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból”.) *Történelmi Szemle* 39. (1997) 273.

²² 1613–1619 között Dunán inneni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány, egyben érsekújvári főkapitány. Lásd *Pálffy G.*: Főkapitányok i. m. 271.

²³ ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc. 3. No. 3–4.

²⁴ MNL OL P 707 Fasc. 13. No. 29. Rudolf mandátuma, 1594. december 24.

²⁵ MNL OL A 57 5. k. 134–137. p.

évi országgyűlésen. A tisztánlátás érdekében a két felperes szerepének bemutatása az ügyben elengedhetetlen.

Szokoly Péter és Bánóczi Simon szövetsége

Szokoly Péter Szabolcs vármegyei feltörekvő kismemesi családból származott, melynek tagjai a 16. század második felében a Telegdi, Várday és ecsedi Báthory családok szolgálatában igen jelentős regionális pozíciókat és birtokállományt szereztek. Péter unokaöccse volt annak a Szokoly Miklósnak, aki a kisVárday várat és uradalmát hosszú évtizedeken keresztül tudta a kamarával és az uralkodói akarattal szemben megtartani, sőt a továbbörökítéséről is gondoskodni.²⁶

²⁶ *Ács Zoltán*: Kísérletek a Várday vagyon megszerzésére: egy XVI. századi háramlási per története. Borsodi Levéltári Évkönyv V. Miskolc 1985. 171–184. Szokoly Miklós neve az irodalomtörténezek körében jól ismert, ugyanis Telegdi Kata férjeként egy kiemelkedő irodalmi jelentőségű verses prózai alkotás lehetséges szerzőjeként azonosították, ebből kifolyólag tüzetesebb kutatásoknak vetették alá személyét és családját. Lásd *Koroknay Gyula*: Losonczy Anna Tiszaszentmártonban. Irodalomtörténeti Közlemények 67. (1963) 731–738.; *Szívák Gábor*: Telegdy Kata, egy XVI. századi magyar verselő nő. Szabolcs–Szatmár–Bereg Szemle 35. (2000) 2. sz. 140.; Jankovics József és Kőszeghy Péter egy eddig nem publikált tanulmányukban megállapították, hogy az 1580-as években két Szokoly Miklós élt, és azok – az eddigi vélekedésekkel ellentétben – nem apa-fia, hanem másodági rokonsági viszonyban álltak egymással, vagyis unokatestvérek voltak, ugyanakkor jelentős korkülönbség volt közöttük. Az ifjabb Miklós Várday Anna, a Kisvárdát birtokló Mihály testvérének és Szokoly Istvánnak a gyermeke volt. A család társadalmi helyzetében már pusztán ez is igen nagy jelentőséggel bírhatott. Az idősebb Szokoly Miklós azonban Várday Mihály örökösének (unokaöccse Várday János és unokahúga Kata) és özvegyének, Dobó Krisztinának kisVárday gondviselője lett, a fiatalabb Miklós pedig Várday Mihály végrendeletének egyik haszonélvezője. A végakarattal szemben Várday János magtalan halálát követően – akivel 1586-ban kihalt a család – Kisvárdára szállt volna. A kamara azonban már Várday Mihály 1583. december 11-én bekövetkezett halálát követően igyekezett az uralkodó háramlási jogára hivatkozva elfoglalni a várat. Idősebb Szokoly Miklós ekkor fegyveresen állt ellen Nogarola felső-magyarországi főkapitány 100 főnyi német katonaságának, akik a vár átadását akarták kikényszeríteni. Ezzel párhuzamosan, az időközben alispánná választott idősebb Szokoly, a szomszédos szentmártoni uradalom miatt is perbe keveredett a Losonczyakkal, védenői érdekében. Ekkor Várday Kata egy ideig talán ifjabb Szokoly Miklós (elsőfokú unokatestvérének) jegyese volt, amivel a kisVárday vár két örököse egyesíthette volna igényeit. A fiatalabb Szokoly Miklós azonban valamikor 1586 előtt feleségül vette Telegdy Katát, a Várday lány pedig Telegdy Pál felesége lett és az egész sógorság a Kisvárdára költözött. Az uralkodói jogok érvényesítésén munkálkodó Szepesi Kamara próbálkozásainak az idősebb és ifjabb Szokoly Miklós együttesen igyekeztek ellenállni. Lásd *Jankovics József – Kőszeghy Péter*: Telegdi Kata verses levele? In: Erdély reneszánsza I. A 2008. október 8–11. között tartott konferencia előadásai. Szerk. Gábor Csilla – Luffy Katalin – Sipos Gábor. Kolozsvár 2009. 118–140., valamint a tanulmány ”újabb kutatásokra épülő, de még korántsem befejezett változata”, amely csak

A bécsi jezsuiták neveltjének, Szokoly Miklósnak a karrierje az 1590-es évek végén ecsedi Báthory István szolgálatában teljedett ki, mintegy „vice iudex curiae” az országbíró első munkatársa volt. Ő képviselte Báthoryt az eperjesi oktavákon, az 1598. évi országgyűlésen pedig a nemesi ellenzék vezéréként lépett fel.²⁷ 1595-ben a magyar követség tagjaként diplomáciai feladatokat is teljesített III. Zsigmond krakkói udvarában.²⁸ Kiterjedt kapcsolati hálózata volt az ország keleti részében, valamint az udvari körökben egyaránt. Egykori bécsi iskolatársa közül Náprági Demeter erdélyi püspök lett, Révay István Mátyás főherceg mellett tevékenykedett, Alaghy Ferenc és Melith István pedig a Szepesi Kamara és Felső-Magyarország igazgatásában vettek részt.²⁹ Szokoly Miklós igen aktív kapcsolatban állt a török háború finanszírozását bonyolító nagybirtokosokkal, mint például sógorával, Rákóczi Zsigmonddal, majd 1599-ben a felső-magyarországi adók beszedésével bízták meg (*administrator proventuum*).³⁰ Mint láttuk, 1598-ban őt nevezték ki Paczóth Ferencsel és Kellemessy Mihállyal a kiskorú Homonnai árvák javainak gondnokává is, így igen pontos információi lehettek a gondjaira bízott hatalmas vagyon gazdasági és jogi helyzetéről.³¹

Unokaöccse, Szokoly Péter műveltségének és iskolázottságának pontosabb felderítése a további kutatások feladata, annyi azonban tudható róla, hogy Szuhay István püspök, mint derék katolikust ajánlotta az uralkodó figyelmébe.³² Számptalan beadványa komoly jogi jártasságról és a hivatali adminisztráció rendszerének pontos ismeretéről ad számot, így talán joggal feltételezhetjük, hogy gyakran megfordulhatott nagybátyja mellett, ahol tapasztalatokat és ismereteket is szerezhetett.³³ 1599-től bukkan fel a forrásokban, mint aktív cselekvő alany. Rögtön apja halálát követően erőszakkal elfoglalta annak birtokait, amiért

online hozzáférhető. Lásd *Jankovics József – Kőszeghy Péter: Telegdi Kata verses levele?* (https://www.academia.edu/10776832/Telegdi_Kata_verses_levele, letöltés 2016. máj. 27.)

²⁷ MOE IX. 18–19.

²⁸ III. Zsigmond előtti tisztelgéséről ismert egy verse is: Régi Magyarországi Nyomatványok I. 1473–1600. Szerk. Borsa Gedeon et al. Bp. 1971. 762.

²⁹ *Szelestei N. László: Magyarországi diákok a bécsi jezsuita gimnáziumban 1578-ban.* (Rekreációs diárium töredéke). Irodalomtörténeti Közlemények 101. (1997) 146–159.

³⁰ *Hangay Zoltán: Rákóczi Zsigmond kora társadalmában.* Bp. 2011. 161–196.

³¹ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. november fol.190. r. v. A Magyar Kamara elnöke elemzi, hogy Terebes foglalható le a Homonnai javak közül, mert Homonnai György polgári értelemben vett halálával (mortuus civilis) erre nem tarthatnak igényt a rokonok, mivel ez szerzett birtok.

³² *Takáts S.: Magyar nagyasszonyok i. m. 318.*

³³ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 47–79. több tucat beadvány.

testvére, Szokoly György éveken keresztül eredménytelenül perelte.³⁴ 1599 februárjában egri katonák özvegyei is tiltakoztak az egri káptalan előtt Szokoly Péter ellen, aki elfoglalta és használatba vette férjeik birtokait Gömör, Nógrád és Hont megyékben.³⁵ Szokoly igen nagy lendülettel fogott a birtokgyarapításhoz. A századfordulón már Abaúj, Gömör, Nógrád, Hont, Sáros, Szabolcs és Zemplén megyékben is rendelkezett birtokokkal.

A Homonnai György és anyja ellen indított perrel egy időben Szokoly beszállt a felső-magyarországi végvárak gabona és bor utánpótlását biztosító hadiszállításokba is. Arról sajnos nem beszélnek a források, hogy saját birtokainak termését szállította-e Szokoly a végváракba, de mivel olykor-olykor igen jelentős tételekről esik szó, feltételezhetően más forrásokból jutott a terményekhez. Nem tartom kizártnak, hogy az igen zilált helyzetben lévő tized bérletéből juthatott nagyobb mennyiségű borhoz és gabonához, ezt azonban további – elsősorban a felső-magyarországi tizedjövedelmek beszédését és felhasználását célzó – kutatásokkal lehet tisztázni.

Egy 1603. március 3-án készített kimutatásban összegyűjtötték Szokoly addigi bor és gabonaszállítmányaiért tett kifizetéseket.³⁶ Az első, mintegy 5833 forint 20 krajcár értékű kifizetés még Hans Unterholtzer felső-magyarországi fizetőmester neve alatt szerepel. Ezek a bor és gabonaszállítások tehát még egészen biztos, hogy 1601 vége előtt zajlottak, ugyanis Unterholtzer eddig az időpontig tartózkodott Felső-Magyarországon.³⁷ 1601 decemberében újabb 10 ezer forint értékű bort és gabonát szállított az ónodi, szendrői és diósgyőri várba, a következő év nyaratól pedig már a nevezett végváarak rendszeres ellátásáról állapodott meg a Szepesi Kamarával és további 430 köböl bort szállított, amiért 1721 tallért fizettek és további 7692, 55 krajcárral adósak maradtak neki.³⁸

³⁴ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 67. Konv. 1600. április, fol. 671.; MNL OL E 244 Magyar Kincstári Levéltárak, Szepesi Kamara Levéltára, Minutae (expeditiones camerales) (a továbbiakban: E 244) 238. k. fol. 257v. A következő településekről folyt a vita: Forged, Vasantor, Dedenszeg, Szentmiklós falvak.

³⁵ *Sugár István*: Az Egri Káptalani Hiteleshely nógrádi vonatkozású iratainak regesztái (1378–1700). Salgótarján 2001. 16–17.

³⁶ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 89. Konv. 1605. október, fol. 91. 106–107.

³⁷ *Kenyeres István*: Hans Unterholtzer felső-magyarországi hadi fizetőmester és ismeretlen számadásai (1594–1602). In: Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére. Szerk. Krász Lilla – Oborni Teréz. Bp. 2008. 221–238.

³⁸ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. 1601. december, fol. 60., MNL OL E 244 238. k. fol. 286v., ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. 1601. december, fol. 60.

Míndez közel sem volt egyedi eset a tizenöt éves háború időszakában. Kenyeres István kutatásai szerint a hosszú háború első évtizedében a felső-magyarországi hadi fizetőmester átlagosan 400 ezer rajnai forintot fizetett ki évente, amely az egyes évek átlagát tekintve igen hektikusan oszlott el.³⁹ Ebben az időszakban a fizetőmester bevételeinek csaknem felét helyi jövedelmekből biztosították, főként a várakhoz tartozó uradalmak élésmesterei révén, valamint a Szepesi Kamarához befolyt jövedelmekből.⁴⁰ Ezek a jövedelmek legalább olyan szoros kölcsönhatásban voltak egymással, mint a váruradalmak provizorai és a kamarai tisztviselők.⁴¹ A hadakozás és hadseregellátás szempontjából a legnagyobb jelentősége a gabona-félék és bor beszerzésének volt.⁴²

A katonaság szükségleteit azonban tisztán a váruradalmakból nem tudták fedezni, így a környékbeli földbirtokosok üzleti kapcsolatokat építettek ki a végvárakkal, de számos esetben ők maguk töltötték be a főkapitányi tisztséget is, ami részben üzleti vállalkozásként is működött a számukra. A 16. század második felében már számos példát találunk a köznemesség körében az egyre szélesedő üzleti gondolkodás kínálta helyzetfelismerésből származó vagyon és presztízsszerzésre. Legjellemzőbben Mágóchy Gáspár testesítette meg az újonnan felemelkedő vállalkozó nemes karakterét, de ide sorolhatjuk a Dobó, Illésházy és Rákóczi családokat is.⁴³ Bor, gabona, vagy pénzkölcsönök fejében zálogbirtokokhoz jutottak, vagy már a meglévő zálogbirtokaik értékét növelték. Így jutott a Dobók birtokába Telkibánya, Gönc és részben Sárospatak, a Mágóchyakhoz számos hegyaljai mezővároson és szőlőn kívül a munkácsi uradalom, vagy Rákóczi Zsigmondhoz Tarcál és Ónod.⁴⁴

³⁹ Felső-Magyarországon tett katonai kifizetésekről lásd *Kenyeres István: Mennyibe került a tizenöt éves háború?* In: *Auxilium Historiae. Tanulmányok a hervenesztendő Bertényi Iván tiszteletére.* Szerk. Körmendi Tamás – Thoroczky Gábor. Bp. 2009. 165–166.

⁴⁰ *Kenyeres I.*: Hans Unterholtzer i. m. 236.

⁴¹ *Kenyeres István: A végvárak uradalmainak igazgatása és gazdálkodása a 16. században. Századok* 135. (2001) 1364–1372., 1381–1384.

⁴² Mivel általában a mustra után levonták a katonáknak zsoldjából a számukra már kiosztott élelem értékét, így a katonaság ellátásában mindenképpen nagyobb jelentőséget kell tulajdonítanunk a természetbeni javadalmazásnak, mint a készpénzben fizetett zsoldnak.

⁴³ *H. Németh István: Szabad királyi városok és nagybirtokosok konkurenciája (A felső-magyarországi városszövetség és Mágóchy Gáspár).* *Sic itur ad Astra* 8. (1994) 1–2. sz. 5–38.

⁴⁴ I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai. (1631–1648). Szerk. Makkai László. Bp. 1954. 11. ; *Hangay Z.*: Rákóczi i. m. 60–86.; *Kenyeres István: Dobó István (1502?–1572). Életrajzi vázlat.* In: *Az Egri Vár Híradója* 38. Szerk. Berecz Máttyás. Eger 2006. 186.

Az 1590-es évek hadikonjunktúrája ismét kedvező alkalmat teremtett a hadiszállításokból származó jövedelmek növelésére, és újabb lehetőségek nyíltak meg néhány törekvő közép- és kisnemes számára, mint amilyen Szokoly Péter is volt.⁴⁵

A terebesi uradalom a Zempléni-hegység északkeleti részén helyezkedett el, néhány kilométer távolságra Kassától, a Hegyalja szomszédságában, egy napi járásra Tokajtól. Közvetlenül a terebesi kastélyhoz jelentős nagyságú majorsági szántók, rétek, halastó és két vízimalom, valamint a Hegyalján pontosabban meg nem nevezett szőlők tartoztak.⁴⁶

Teuffenbach halálát követően az uradalmat ért támadások ismét egyre gyakoribbá váltak a környékbeli birtokosok részéről. A Takáts által említett visszaélések közül az olyan lehetetlennek tűnő eseteknek is dokumentált nyomai maradtak, mint Rákóczi Zsigmond visszaélése, aki átvezette saját birtokára a Bodrog folyót, így a terebesi uradalom malmai működésképtelenné váltak.⁴⁷ De Szokoly Péter és Bánóczy Simon is járt a terebesi uradalomban 1598 folyamán, fegyveresek kíséretében, akik nagy károkat okoztak a majorságban.⁴⁸

Ladóczy György, a Homonnaiak terebesi uradalmának provizora, ugyanabban az évben, Szent Ambrus napja (december 7.) körül támadást intézett a Terebessel határos Malácza település ellen, ahol feldúlták Bánóczy Simon feleségének udvarházát.⁴⁹ A támadás okai, körülményei és a benne résztvevők száma az egész peres eljárás alatt tisztázatlan maradt. A rajtaütésben résztvevő személyek száma hatvan és hatszáz között ingadozott a különféle vizsgálatokban és

⁴⁵ A felső-magyarországi nagybirtokosok hadiszállításairól részletesebben lásd *H. Németh István: Végvárak, városok, hadseregszállítók. A felső-magyarországi városszövetség és a védelmi rendszer 1526–1593. Történelmi Szemle 42. (2000) 225–232.*

⁴⁶ MNL OL E 156 Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Urbaria et Conscriptiones, (a továbbiakban E 156) 59:15 (b). Terebes urbáriuma 1604. december 16. A terebesi uradalomhoz a következő birtokok tartoztak: Terebes, Parics vára, Hardicsa, Nagyruszka, Vécse és Isztánc helységek, Gálszécsen két udvarház, Gálszécs, Pelejthe, Miglész, Kohány, Gerenda, Berettő, Zebegnyő, Nagyazar, Tarnóka, Dorgó, Kereplye és Albin helységekben részek, Vallon puszta. Ezen kívül Abaújban Alsó Kemencze, Bőd, Csákány, Herkány, Ránk, Ruszka, Szinye és Zsír; Sárosban pedig Kosztolány, Lipócz, Mudrócz és Tizsite helységek.

⁴⁷ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 73. Konv. 1602. július, fol. 7–8. Ekkor Szokoly Péter terelte vissza a Bodrogot az akkorra már kezére került uradalomba, ami ellen Rákóczi Zsigmond tiltakozott.

⁴⁸ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 68. Konv. 1600. december, fol. 230–241r. A teljes tanúvallatás: fol. 241–247. „mikor az asszonyom és az úrfi Posoni gyűlésben voltak Anno 1598 esztendőben. Az alath Bánóczy Szakoly Péter és Basó Mihalné az minémű violentiákat cselekedtek arra való”.

⁴⁹ ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc. 1. No. 5. A leleszi káptalan által lefolytatott vizsgálat anyaga.

beterjesztésekben. A provizor erőszakoskodása egyértelműen bizonyított, az okozott kár nagysága azonban szintén igen kérdéses.

Bánóczy Simon és Szokoly Péter ekkor már kapcsolatban álltak egymással. Erre abból a megállapodásból következtethetünk, amit a Dóczy Fruzsina és fia elleni fellépés kezdetén írásban is rögzítettek, miszerint az ügyből származó nyereséget, vagy esetleges károkat fele-fele arányban osztják el egymás között.⁵⁰ Úgy tűnik azonban, hogy Bánóczy Simon szerepe egyre inkább mellékessé vált az egyre terebélyesedő perben. A források igen szűkszavúan nyilatkoznak Bánóczy kilétéről és úgy tűnik, hogy csupán a felesége révén hozzá került Malácza birtoklása révén kerülhetett Szokoly mellé.⁵¹

Sokkal fontosabb azoknak a szálaknak a felfejtése, ami Szokoly udvari kormányzervekkel való összekötését biztosította, és ami a döntéshozatali eljárásban a javára billentette a mérleg nyelvét. Könnyen arra gyanakodhatnánk, hogy ebben a perben is a Magyar Kamarát vezető Szuhay István egri püspök és Migazzi Miklós váradi püspök, a Szepesi Kamara prefektusa játszott a döntő szerepet a per „koncepció” jellegében. Az eddigi vélekedésekkel ellentétben azonban nem Szuhay volt Szokolyék legnagyobb segítségére – noha kétséget kizáróan a pártjukon állt⁵² –, hanem Hosszútóthy István, egy hivatali-értelmiségi pályán feltörekvő, rendkívül ambiciózus személy.

Hosszútóthyval egy újabb, kamarai ügymenetben jártas és hivatalnoki körökben is jól ismert személy sorakoztatható fel Szokolyék oldalán, aki a kincstár érdekei mellett a saját anyagi gyarapodását is szem előtt tartotta. Hosszútóthy István már a család második generációja, amely a hivatal szolgálatában tevékenykedett. Nagybátyja, a Zala megyei középnemesség soraiból származó Hosszútóthy György a bécsi egyetemen folytatott tanulmányainak köszönhetően sokirányú műveltségre tett szert, amit előbb kancelláriai jegyzőként, az 1550-es évek elején

⁵⁰ ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc. 4. No. 9. „Szokoly Péternek minemü vigezése vot Banoczy Simonnal”.

⁵¹ 1602 augusztusában egy jelentősebb összeg fejében le is mondott minden jogáról, ami a Homonnaiak elleni perrel kapcsolatban megillette volna.

⁵² Szuhay István egri püspök az Udvari Kamara elnökének 1600. július 27. „In causam Petri Zokoly contra dominam Euphrosinam Doczi et eiusdem filium sub praeterita Dieta erant sancitus certus Articulus quem ut Sacr[atissima] Caesar[eo] r[egiaque] M[ajetas] dominus meus clementissimus Sua diplomate approbaret, prout regnicola omnes fecerunt, ego quoque rogatus humilime institi sperans fore ut hoc pacto non solum malis terror incuteretur verum etiam fisco Sua M[ajes]t[at]is non exiguum lucrum accederet ut tandem familia ista Homonnayana novitatum et dissensionum avida semel compesceretur.” ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 68. Konv. 1600. december, fol. 352r.

Oláh Miklós esztergomi érsek udvarmestereként, majd több mint három évtizeden keresztül a Magyar Kamara tanácsosaként kamatoztatott.⁵³

Hosszútóthy nemcsak karrierjét tekintve épült be a hivatali elitbe, hanem családi kapcsolatait is ebben a körben szövögette.⁵⁴ Saját gyermekei nem voltak, vagy nem maradt fenn róluk információ, unokaöccsei azonban tovább vitték a megszerzett társadalmi tőkét.

László egyházi pályára lépett és évtizedeken keresztül a szepesi Szent Márton társaskáptalan prépostja volt, majd erdélyi, váradí, végül karrierje csúcán váci püspök lett.⁵⁵ A nagybácsi által megkezdett hivatali orientációt István folytatta. A grazi egyetemen folytatott tanulmányok után Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem kamarása lett.⁵⁶ Báthory bukását követően, a századfordulótól azonban Rudolf szolgálatába állt és minden eszközzel igyekezett bedolgozni magát valamelyik udvari hivatalba. Hosszútóthy hosszú időn keresztül úgy vett részt a kamara hatáskörébe tartozó ügyek intézésében, hogy nem viselt semmiféle hivatalos tisztséget, és egyik kormány szervnek sem állt az alkalmazásában. Modern kifejezéssel élve olyan hivatali-értelmiségi „szabadúszóként” tevékenykedett, aki a jogban és a hivatali ügymenetben is jártasan, önként ajánlkozott bizonyos kérdések, elsősorban az uralkodó háramlási jogát is érintő esetek kivizsgálására. Az alább részletelesen is kifejtésre kerülő Homonnai Drugeth per mellett ott találjuk a nagykorúságot elért Mágóchy Ferenc és nevelőapja, Rákóczy Zsigmond közötti örökségi vita megoldására kirendelt kamarai személyek között,⁵⁷ kifejtette véleményét a Dobó-

⁵³ *Gecsényi Lajos*: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A Magyar Kamara vezetői és magyar tanácsosai a XVI. században. In: *Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből*. Győr 2008. 482–483.

⁵⁴ Kissereényi Ferenc tanácsos-számvevő özvegyének feleségül vételével árváinak nevelője lett. Lásd *Gecsényi L.*: A döntést előkészítő i. m. 483.

⁵⁵ *Benda Kálmán*: A királyi Magyarország tiszti címtára, 1607–1608. *Levéltári Közlemények* 43. (1972) 313.; *Zuzanna Ludíková – Mikó Árpád – Pálffy Géza*: A szepeshelyi Szent Márton-templom, egy felső-magyarországi katolikus központ késő reneszánsz és barokk sírkövei és halotti címerai. *Művészettörténeti Értesítő* 56. (2007) 324–325.

⁵⁶ *Kruppa Tamás*: Korona és kereszt: Báthory Zsigmond és a magyar koronázási jelvények. *Művészettörténeti Értesítő* 54. (2005) 89–90. Kruppa szerint Hosszútóthy pályafutása tipikus példája a Báthory Zsigmond mellett szolgáló katolikus udvaroncok pályafutásának, akiknek a fejedelem lemondását követően patrónus nélkül maradván „újtjuk természetszerűen vezetett a császári udvarba”.

⁵⁷ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 76. Konv. 1603. március, fol. 13–17. Hosszútóthy István Wolf-ganz Unverzagt-nak, az Udvari Kamara elnökének, 1603.02.08. Kassa, Mágóchy Ferenc bevezetése Munkács várába.

örökség kérdésében,⁵⁸ de Illésházy István elítélését és elmenekülését követően a nagyúr Trencsén megyei birtokain is járt a kamara megbízásából.⁵⁹ De maradtak fenn adatok arról, hogy privát ügyekben is eljárta. 1603-ban például Alaghy Ferenc megbízásából járt közbe Prágában Regéc kapcsán, amit végül Alaghy meg is szerzett Mágóchy Gáspártól.

Mindeközben Hosszútothy természetesen a saját érdekeit is szem előtt tartotta. Felső-magyarországi tevékenysége során, 1603-ban a lechnitzi kolostort kérte adományba, ami néhány évtizeddel azelőtt Magóchy Gáspárnak volt egy nagyon jelentős ugródeszka, aminek megszerzésével sikeresen be tudott kapcsolódni a távolsági borkereskedelembe.⁶⁰ A következő évben a trencsényi Likavát szeretne volna zálogba venni, úgy tűnik eredménytelenül.⁶¹ Végrendeletében egy pozsonyi házról és jó néhány Liszka környéki szőlőről is rendelkezett, családi birtokokat nem említett.⁶²

A birtokjogok felkutatása mellett személyes érdekeltségeit is precízen számon tartotta és 1604-ben sikerült elérnie nagybátyja, Hosszútothy György kamarai tanácsos 1578. évi elmaradt kegydíjának a kifizetését.⁶³

Az anyagi gyarapodástól azonban komolyabb tervei is voltak. 1604 decemberében, a Bocskai-felkelés kitörésének kezdetén kérelmezte az udvarban, hogy nevezzék ki a Magyar Tanács fizetéses tagjává, ami a szűk körű elitestület tagjainak körében egyértelmű visszatetszést keltett, de a Pozsonyi és Szepesi Kamarák tagjai sem látták volna szívesen soraik között.⁶⁴ Tanácsosi kinevezését még a nem sokkal később esztergomi érsekké kinevezett Forgách Ferenc (ekkor nyitrai püspök) is határozottan ellenezte.⁶⁵ Mindezek ellenére kitartó munkával sikerült elérnie, hogy 1606. szeptember 4-én kinevezze Rudolf a Magyar Tanács tagjává,

⁵⁸ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 76. Konv. 1603. március, fol. 533–534. Hosszútothy István 1603. 03. 21.

⁵⁹ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 76. Konv. 1603. augusztus, fol. 413. Rudolf protectionalisa.

⁶⁰ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 78. Kon. 1603. május, fol. 405. Udvari Kamara a Szepesi Kamarától tájékoztatást, lechnitzi kolostorral kapcsolatban, amit Hosszútothy István kért zálogba.

⁶¹ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 82. Kon. 1604. február, fol. 642–645.

⁶² MNL OL A 57 8. k. 90.

⁶³ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 84. Konv. 1604. március, fol. 216. Mátyás főherceg – Magyar Kamara, Hosszútothy István kéri nagybátyja, Hosszútothy Györgynek még 1578-ban ki nem fizetett 1400 forint kifizetését.

⁶⁴ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 87. Konv. 1604. december, fol. 85–105.

⁶⁵ *Pálffy G.*: A Magyar Királyság i. m. 275.

majd két évvel később bárói címet is adományozott neki.⁶⁶ Ezzel egy időben határozottan közbenjárt testvére szepesi préposti kinevezésével kapcsolatban is.⁶⁷

A mágnások rendjébe emelkedve megfelelő reprezentatív értékkel bíró lakhelyről is gondoskodnia kellett a friss bárónak. Zay Magdolna feleségül vételével a közelébe került az igencsak zilált zálogügyletekkel terhelt liptóújvári uradalomnak, amire Zay Magdolna első férje, Balassa Zsigmond révén tartott igényt Pogrányi Benedek ellenében.⁶⁸ Hosszan elhúzódó bizonyítási eljárásokat követően azonban 1608 végére Hosszútóthy Istvánnak sikerült megszereznie a zálogjogot, amit élete végéig élvezhetett.⁶⁹

A századforduló évében Hosszútóthy figyelme tehát elsősorban az ország északkeleti felére irányult. A Szokoly Péterrel fennálló kapcsolatát azonban további családtörténeti kutatások segítségével lehet majd tisztázni, ugyanis a forrásokban kölcsönösen testvérként tüntetik fel egymást, ami bizonyára anyai ágon képzelhető el.⁷⁰ Mentalitás tekintetében azonban szemmel látható a hasonlóság kettejük között.

A maláczai birtokot ért támadás kiváló lehetőséget biztosított Szokolyéknak, hogy jogi eszközökkel léphessen fel a Homonnaiak ellen.⁷¹ Először a leleszi káptalan folytatott vizsgálatot az ügyben, majd még 1599 folyamán az egri káptalant is felkérték, hogy készítsen tanúvallatást az eset kapcsán. Ezeknek a vizsgálatoknak az eredményeit fogalmazták bele abba az iratba, amit hat vármegye nevében az országgyűlés elé terjesztettek, abban reménykedve, hogy ezzel meggyorsíthatják az ügy lefolyását.⁷²

⁶⁶ MNL OL A 57 5. k. 885–887.

⁶⁷ Hosszúthóthy István folyamodik, hogy testvére Hosszúthóthy László kapja meg a szepesi prépostságot: ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 87. Konv. 1606. január, fol. 108–109. Erről a végrendeletében is megemlékezett: „melly sok farátsággal és költséggel szerzettem én az praepostsagot eő kigyelminek az Romai Chiaszartul [...]” MNL OL A 57 8. k. 90. p.

⁶⁸ *Vajay Szabolcs*: A csömöri Zay családról. A bárói nemzedékek, 16–17. század. Második közlemény. Turul 78. (2005) 29.

⁶⁹ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 93. Kon. 1607. augusztus, fol. 301–323. *Majláth Béla*: Liptó-Újvár történetéből. Századok 18. (1884) 136–138.; Érdemes megemlíteni, hogy Hosszútóthy 1614-ben bekövetkezett halálát követően Zay Mária ötödször is férjhez ment, ezúttal Ortlé Miklóshoz, a Szepesi Kamara tanácsosához. Lásd *Vajay Sz.*: A csömöri Zay i. m. 29.

⁷⁰ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 70. konv. 1601. augusztus, fol. 252. „Dominus Zokoly fratris mei” írja Hosszútóthy.

⁷¹ Bánóczy Simon szerepe véleményem szerint annyiban merült ki a perrel kapcsolatban, hogy a felesége birtokában lévő települést érte a támadás.

⁷² ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc. 4. No. 10.

Az ügy lefolyása és az ítélet

Az 1600. évi országgyűlésen elrendelt bírósági eljárás azonban lassan kezdett csordogálni. Az ügyben természetesen Szokolyék tették meg az első lépést, mégpedig Mátyás főherceg megkeresésével.⁷³ Ezt követően hatalmas energiával vették bele magukat a beadványok gyártásába annak érdekében, hogy elkerüljék az ügyben a rendes bírósági eljárást. Érvelésük legfőbb eszköze az volt, hogy Homonnai és emberei a nemesi szabadságot nyíltan megsértették, amit a hat vármegye nevében benyújtott panaszok is alátámasztanak, így nem érdemlik meg az országgyűlés védelmét.⁷⁴ Javaslatuk szerint az 1600. évi országgyűlésen hozott határozatra támaszkodva a katonaság segítségével is el lehet foglalni a vádlottak birtokait.⁷⁵ Ezt az eljárást azonban mind a Szepesi, mind pedig a Magyar Kamara határozottan ellenezte.⁷⁶ Mindent megtettek annak érdekében is, hogy megtalálják Homonnai György Terebesre vonatkozó birtoklási jogainak gyenge pontját, és minden fellelhető dokumentumot begyűjtöttek ezzel kapcsolatban. Azonban nem találtak rajta fogást, ugyanis Perényi Gábor leánytestvérére, őt követően pedig férfi leszármazottjaira ruházta az uradalmat.

1600 nyarán az ügygel kapcsolatban a Szepesi és Magyar Kamarán kívül kikérték Tiburtius Himmelreich és Kutassy János esztergomi érsek, királyi helytartó véleményét, valamint Mátyás és Miksa főhercegek II. Rudolfal is több levelet váltottak. A véleménycserének okán folyt, hogy Homonnaival és anyjával szemben milyen bírósági eljárást lehet fogantatosítani. Szokolyék a gyors és határozott fellépés mellett voltak és az ügyet rendkívüli bíróság elé akarták juttatni, de a tanúk és a vádlottak kihallgatását minden lehetséges eszközzel akadályozták.

Dóczy Fruzsina és Homonnai György szintén beadványokkal próbálták bizonyítani az ártatlanságukat. Ebben a terebesi jószágokra vonatkozó jogaik bemutatása mellett arról számolnak be, hogy a szóban forgó erőszakoskodások alatt

⁷³ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 67. Konv. 1600. május, fol. 754. r. v.

⁷⁴ Valamennyi beadványban az 1546. évi 25. cikkulusra hivatkoztak, amely kimondta, hogy „A nemesek és a szegény nép elnyomóit [...] minden törvénykezési eljárás nélkül, érdemök szerint mind bent az országban, mind azon kívül, személyükben és javaikban megbüntetni és a kapitányok utján megbüntetettetni” jogában áll az uralkodónak. Magyar Törvénytár II. i. m. 172–173.

⁷⁵ *Takáts S.*: Nagyasszonyok i. m. 211.

⁷⁶ Szepesi Kamarára lásd MNL OL E 244 238. k. fol. 161r.; Magyar Kamara véleménye: ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 68. Konv. december, fol. 241–246.

éppen az országgyűlésen voltak Pozsonyban.⁷⁷ Szokoly és Bánóczy hat vármegye nevében beadott panasza ellen tiltakoztak, mivel a legtöbb megyében birtokokkal sem rendelkeznek, így a panaszok alapján nem lehet az 1546/25. artikulusban foglaltak szerint, a közbéke felforgatóiként fellépni ellenük.⁷⁸ A beadványokban annak is hangot adtak, hogy alattomos módon a két felperes nem az érsek-helytartó előtt intézi az ügyet, hanem rendkívüli bíróságot szorgalmaznak, ahol ők nem tudják előadni a saját álláspontjukat.

Némi előrelépés csak 1601 legelején következett be, amikorra Kutassy János lefolytatta a szükséges bírósági vizsgálatokat és megállapította, hogy Szokolyék vádjai nem számítanak nyilvános sérelmeknek, így rendes bírósági eljárást rendelt el az ügyben.⁷⁹

A hivatali ügymenet mellett azonban egy másik problémával is szembe kellett néznie az ifjú Homonnai Györgynek. 1600 decemberében Pozsonyban felütötte a fejét az a híresztelés, hogy Homonnai Drugeth György valójában nem is a vér szerinti leszármazottja apjának.⁸⁰ Ennek az alapját az a pletyka adta, miszerint a Lengyelországba készülő Dóczy Fruzsina egyik szolgálólánya nem volt hajlandó követni úrnőjét, hanem Török Fruzsínához, Homonnai Drugeth István özvegyéhez menekült, ahol kitergette a sógornő titkait. Eszerint éveken keresztül titokban kellett tartania, hogy Homonnai Drugeth György és Dóczy Fruzsina egyetlen fiúgyermekét játék közben az egyik dajka fejre ejtette, amibe azonnal

⁷⁷ Idővel szinte formulává merevedett Dóczy Fruzsina és Homonnai György beadványa, amelyből több tucat példány maradt meg. Valamennyi beadvány érvelése a pernek ebben a szakaszában gyakorlatilag ugyanaz volt. Jelen esetben a következőt használtam: ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 70. Konv. 1601. augusztus, fol. 221 r-v.

Itt érdemes megjegyezni, hogy Dóczy Fruzsina az 1590-es évek országgyűlésein személyesen vett részt. 1593-ban Homonnai Drugeth György özvegyeként kapott személyes meghívót, 1601-ben – tehát már a per alatt – pedig Teuffenbach özvegyeként. Lásd [http://archivum.piar.hu/arisztokrata/Ezzel szemben a család másik ágából a rangidős Homonnai István a harcmezőn tevékenykedett, az országgyűlésen pedig idősebb fia, László vett részt nagybátyja, Révai Ferenc oldalán. Lásd MNL OL P 108 Esterházy család hercegi ágának levéltára, Repositorium \(a továbbiakban: P 108\) rep. 46. Fasc. E. No. 183.](http://archivum.piar.hu/arisztokrata/Ezzel%20szemben%20a%20csalad%20masik%20agabol%20a%20rangidos%20Homonnai%20Istvan%20a%20harcmezoon%20tevenykedett,%20az%20orszaggyulesen%20pedig%20idossebb%20fia,%20Laszlo%20vett%20reszt%20nagybatiya,%20Revai%20Ferenc%20oldal%C3%A1n.%20L%C3%A1sd%20MNL%20OL%20P%20108%20Esterh%C3%A1zy%20csalad%20hercegi%20%C3%A1g%C3%A1nak%20lev%C3%A9lt%C3%A1ra,%20Repositorium%20(a%20tov%C3%A1bbiakban%20:%20P%20108)%20rep.%2046.%20Fasc.%20E.%20No.%20183.)

⁷⁸ Ellenben az 1546/26. törvénycikkelyre hivatkoztak, amely szerint a hatalmaskodó mágnások ellen a „rendes bírák előtt kell keresetet indítani.” Magyar Törvénytár II. i. m. 172–173.

⁷⁹ Takáts S.: Nagyasszonyok i. m. 211. Az érsek-helytartó rendeletét ezzel kapcsolatban sajnos egyelőre nem sikerült megtalálnom, így pusztán Takáts megállapítására tudok hagyatkozni, amit a későbbi események teljes mértékben igazolnak.

⁸⁰ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 69. Konv. 1601. január, fol 59. r. v.

belehalt a kisgyermek. Egy szomszéd faluból azonban egy nagyon hasonló gyermeket hoztak és attól kezdve azt nevelték sajátjukként.⁸¹

Talán nem tévedünk nagyot, ha a történet kiszivárogtatását, és mint ahogy később kiderült, a kitalálását is Szokoly Péternek tulajdonítjuk, aki csak Homonnai Drugeth György valós személyének megkérdőjelezésével tudta a Terebesre vonatkozó öröklési jogát kétségbe vonni. Takáts azt is említi, hogy ekkor már valamiféle megegyezés jött létre Szokoly Péter és az udvar között, hogy a terebesi uradalmat a per sikeres lezárását követően Szokoly kapná meg 40 ezer rajnai forint ellenében.⁸²

Homonnai Drugeth Bálint számára azonban még nagyobb lehetőség villant fel a hírrrel. Ugyanis, ha György valóban nem természetes leszármazott, akkor a család egyetlen férfi tagjaként az egész Drugeth vagyon őt illeti. A Szepesi Kamara 1601 februárjában arról számolt be, hogy Homonnai Drugeth Bálint csapatokkal körülvette a nevickei várat, ahol Dóczy Fruzsina és gyermekei voltak, majd erőszakkal kényszerítette ki az átadását.⁸³ A várat ugyan megszerezte Bálint, emiatt azonban márciusban hatalmaskodás vádjával ellene is eljárás indult és az országgyűlés elé idézték, amiből ismét csak egy ismert „fiskális” per lett.⁸⁴

⁸¹ „Quod iste Georgius Homonnay , non est verus Homonnay (beoldás: nec realis filius magni quondam Georgy Homonnay) AVA filius enim eius, quem Domina ipsa [Dóczy Fruzsina], ab ipso Georgio Homonnay filius enim eius, quem domina ipsa, ab ipso Georgio Homonnay susceperat, in felici casu interit, nam contigerat, quod eum Nutrix infantem in manibus hinc inde ageret, et in arceam proiceret, decidit infans mortuus. Videns mater eius Euphrosina Doczy mortuus esse infantem, statim corpus eius in cubiculum suum introduxit, ibique diebus aliquot detinuit, fingendo infantem aegrotum esse, interim procurat Equos suos iungere currui, profectaque est ad Sarnocha oppidum, in montanis partibus situm. Interim tamen nemo intromittebatur in cubiculum, praeterquam ego [mármint a szolgálólány] et mulier una. Modernum Georgium pro filio acceptat, eo quod etiam formam eandem ferme habebat, qui Georgius erat filius ciuisdam consanguinei Domina Euphrosina Doczy, et non ille filius, quem a quondem Georgio Homonnay susceperat.” ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 69. Konv. 1601. január, fol. 68v.

⁸² Én az első adatot erre vonatkozóan a Magyar Kamara Mátyás főherceghez írt jelentésében találtam 1601. május 18-áról. Lásd ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 70. Konv. 1601. augusztus, fol. 222r–v.

⁸³ MNL OL E 244 238. k. fol. 185r. Takáts elbeszélése alapján ekkor „bujdosott ki” Lengyelországba Dóczy Fruzsina Györggyel és Máriával. Takáts S.: Nagyasszonyok i. m. 214. Az ügy lezárásakor született kegyelemlevélből megtudjuk, hogy Bálint elvezette a vizet a vár környékéről, ezzel kényszerítve ki a megadást. MNL OL A 57 5. k. 580.

⁸⁴ MNL OL E 244 238. k. fol. 188. r. Ez ügyben a leleszi konvent, majd a szepesi káptalan járt el, de egyik testület előtt sem jelent meg Drugeth Bálint. Még a nevickei ostrom előtt Homonnai Drugeth György a Szepesi Kamara elé terjesztette a leleszi konvent által készített okiratot, miszerint ő a törvényes fia és örököse Homonnai Drugeth Györgynek. MNL OL E 244 238. k. fol. 186r.

A György hatalmaskodásával kapcsolatos egyeztetések 1601 tavaszán is folytak, elsősorban az Udvari és Magyar Kamara, Mátyás főherceg és Kutassy helytartó között. Az ügyben végül mégis rendkívüli bíróság felállítását rendelték el, amelynek a tagjai nem állhattak rokonságban Homonnaival, így a választás a következő személyekre esett: Almásy Pál és Novák Mihály esztergomi kanonokok, Vizelethy Tamás országbíró helyettes (*vicegerentem Iudicis Curiae*), Perekedi Miklós, Andrassith Mátyás, Hetthesy Bálint, Megyeri Pál és Keresztúri András ítélmesterek, Újfalussy János a királyi tábla ülnöke és még fél tucat egyházi-hivatali személy. A meghívott főrangú személyek névsora azonban igen rövid, mindössze Nádasdy Ferencet és Erdődy Tamást hívták meg a bárók közül (*ad barones*) és Esterházy Ferenc, valamint Czobor Mihály nevét találjuk a meghívottak között.⁸⁵

A tárgyalás lefolytatását tovább halasztotta Kutassy érsek-helytartó szeptember 16-ai halála, így csak október közepén ült össze a kijelölt bíróság egy része. A meghívott főurak közül a Székesfehérvár és Kanizsa körüli heves harcok miatt senki sem tudott megjelenni a pozsonyi rendkívüli bíróságon.⁸⁶

A tárgyalás kitűzött napján Szuhay István az ügy elhalasztását javasolta, mivel véleménye szerint az ítélet több ponton is támadható a bírósági testület nem megfelelő összetétele miatt. A helytartói poszt Kutassy halála óta betöltetlen volt, sem a regalisták, sem pedig a nemesség képviselőiben nem volt jelen senki, fő- és jószágvesztést azonban a nemesség hozzájárulása nélkül nem lehet elrendelni, végül pedig az eljárásban azt is sérelmezte, hogy a vádlottakat nem hallgatták meg.⁸⁷

Sokatmondó adat, hogy Szokolyt és Bánóczit a per folyamán végig Somogyi István királyi jogügyigazgató képviselte, aki az 1570-es évek végén Szokoly Miklóssal koptatta a bécsi jezsuita kollégium padjait, és már akkor a Corpus Juris Hungaricit kiadó Telegdi Miklóst és Mossóczi Zakariást magasztalta latin nyelvű versében.⁸⁸ Homonnai Györgyöt és anyját ezzel szemben Ladóczy György provizor képviselte, aki maga is vádlott volt az ügyben. Miután október 16-án kimondták rájuk a fő- és jószágvesztést (*capitali sententia*), Homonnai elmenekült

⁸⁵ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 70. Konv. 1601. augusztus, fol. 196r-v.

⁸⁶ Czobor Mihály levele ismert, melyben a Nyitra vármegyei insurrectora hivatkozva mentegetőzik, hogy nem tud ott lenni a tárgyaláson: ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. 1601. október, fol. 233r.

⁸⁷ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. 1601. október, fol. 235r-v., 236 r.

⁸⁸ *Szelestei L.*: Magyarországi diákok i. m. 149.

Pozsonyból.⁸⁹ A következő napon ugyan ez a testület Dóczy Fruzsínát szintén elmarasztalta az ügyben, és mivel elmenekültek az ítélet elől, ezért hűtlenség vétkében is bűnösnek nyilvánították őket.⁹⁰

Az ítélet kihirdetése után szinte azonnal, október 20-án utasították a Szepesi Kamarát, hogy foglalják le a Drugeth birtokokat, köztük is legelőször Terebest. Mikor Plagay Ambrus a tokaji helyőrség ötven német gyalogosával birtokba vette a várat, szomorúan konstataulta, hogy gyakorlatilag semmiféle ingóságot nem találtak a kastélyban, de a környező udvarházakban sem.⁹¹ Mivel Homonnai Drugeth Bálint ellen is per folyt, így a kamarának lehetősége volt a teljes Drugeth vagyont lefoglalni és 1602 folyamán nagyvonalakban felmérni.⁹²

Ennek ellenére úgy tűnik, hogy Drugeth Bálint teljes mértékben ellenőrzése alatt tudta tartani birtokait, miközben fő- és jószágvesztéssel végződő per folyt ellene.

A terebesi uradalmat lefoglalásától kezdve másként kezelte a kamara, mint a többi Drugeth birtokot. Szokoly Péter célja a per kezdetétől fogva a kiváló adottságokkal rendelkező uradalom és kastély megszerzése volt. Az ítélet kihirdetése után azonban mégsem mentek olyan simán a dolgok, mint ahogy ő remélte. Egyrészt a Szepesi Kamara – Mátyás főherceg utasítására – elkezdett tájékozódni, hogy a környékbeli nagybirtokosok mennyit lennének hajlandóak adni Terebesért, de felajánlották Bocskai Istvánnak (szintén egy későbbi „fiskális” per áldozatának) az Ungvár-nevickei uradalmat is.⁹³ Szintén jelentős problémákat vetett fel, hogy Drugeth Máriának, György húgának – aki nem volt érintett a perben – a leánynegyedet ki kellett adni a terebesi jószágból. Ezenkívül ott volt Bánóczy Simon, akivel a „vállalkozás” elején megegyeztek, hogy fele-fele arányban osztják a nyereséget egymás között.

⁸⁹ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 70. Konv. 1601. augusztus, fol. 248r. A Magyar Kamara prefektusának jelentése Pozsonyból, 1601. október 17.

⁹⁰ Homonnai György és Dóczy Fruzsina ítéletlevele (1629-ben készült másolat a Szepesi Kamaránál őrzött eredetiről): ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc.5. No. 5.

⁹¹ „non auri, non argenti, non vini, nihil aliarumque rerum quidquam (omnia senem dudam antehac absente ac in iudicio Posonii existente filio afferente vidua) in arce repertum est.” MNL OL E 244 238. k. fol. 234.

⁹² MNL OL E 244 238. k. fol. 245v. 246. r., MNL OL E 156 104:8, 104:9. Ungvár, a neviczkei várbirtok és a gerényi kúria urbáriuma, illetve provizori elszámolása az 1602. év gazdálkodásáról. Ugyancsak Homonnai György birtokrészeit foglalta el a kamara, az összeírásban az érintett települések teljes urbáriális adatsorát megadja, de minden esetben külön jelzi, hogy hányad rész esik a kamarára.

⁹³ MNL OL E 244 238. k. fol. 278r-v. 279r.

Nyár elejére valóságos licitálás alakult ki Szokoly és Bocskai között, amelybe az elítélt Homonnai György is beszállt, ugyanis már az év elején oltalomlevélért folyamodott az uralkodóhoz és jelezte, hogy hajlandó fizetni is birtokai visszaszerzéséért és az uralkodó kegyelméért.⁹⁴ Az alkudozásnak júliusban szakadt vége, amikor a kamara megtalálta a legjövedelmezőbb hasznosítási módot: három részre osztották a terebesi uradalmat. Az egyik harmadot adták zálogba Szokolynak 80 ezer forintért, a hivatalos dokumentum azonban csak szeptemberben kerülhetett a kezébe.⁹⁵ Emellett úgy rendelkeztek, hogy neki kell kifizetnie a Homonnai Mária nyolcezer forintnyi leánynegyedét.⁹⁶ Bánóczi Simonnal is ekkor, 1602 augusztusában sikerült megállapodásra jutni, aki az egri káptalan előtt hatezer forint ellenében lemondott minden jogáról, ami a Homonnai perhez kapcsolódott.⁹⁷

Terebes tehát 1602 őszére került Szokoly Péter birtokába, nem csekély anyagi és energia befektetés árán. A perről fennmaradt igen tetemes mennyiségű forrás között sajnos egyetlen olyanra sem bukkantam, amelyből Szokoly motivációjára következtethetnék, ami az eltökéltségét magyarázná. Kortársai közül biztos, hogy ismerte Rákóczi Zsigmondot – akivel a terebesi határok ügyében konfliktusba is került –, Alaghy Ferencet, vagy a Várday uradalmat nagybátyja után átvevő Nyáry Pált, akik minden adandó lehetőséget kihasználva tetemes vagyont gyűjtöttek maguknak és a bárói méltóságra emelkedtek. A *homo novus*ok emelkedésének koreográfiája ugyan más és más volt, de közös bennük, hogy a vagyoni gyarapodás esetenként csak vonzata volt az egyes tisztségek betöltésével járó presztízsnak.

Szokoly esetében még a törekvés sem került elő valamilyen tisztség megszerzését illetően, pedig láthatóan igen otthonosan mozgott a kamarák és a bécsi-prágai

⁹⁴ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 72. Konv. 1602. február, fol. 13–14.

⁹⁵ 1603. szeptember 16. Jelenleg egy 1631-ben készült másolat ismert a terebesi uradalom zálogba vételéről: MNL OL P 707 Fasc. 13. fol. 42–46. Szokolynak a következő települések jutottak: “Oppidum Therebes, nec non villas Parycz, Hardicza, Nagy Ruszka, Vechie, Ztancz in Zemleniensis, item Chiakan, Petteo, Zinie, Kelechien, Deöd, Batiok, Alsokemencze, Rank Harlian, Syr, in Abawyvariensis, item Lipocz Modra, Tysiczie, Kostelian, in Sarossiensis, necnon portionibus possessionariis in oppido Galzech, item villis portionariis, Miglez, Nag Azar, Peleiczhe, Beretheö, Albensis, Zebegniö, Dorgo, Gerenda, Kereplie, Tarnoka, Kohan, omnio in Zemplen [...]”. A birtokokat Szokoly és Basó Sára bármely nemből származó leszármazottai is örökölhették a szerződés szerint, azok hiányában pedig Basó Sára testvére, Basó Farkas (Wolffgango Baaso) lép elő örökössé.

⁹⁶ Ezt azonban mégsem kellett Szokolynak kifizetnie, mivel Homonnai az uralkodói kegyelemért cserébe magára vállalta a leánynegyed kifizetését. MNL OL E 244 238. k. fol. 294v.

⁹⁷ MNL OL E 244 238. k. fol. 303v 304r.

udvarok hivatali életében. Talán úgy vélte, hogy a reprezentatív terebesi kastély megszerzése belépő lehet a társadalmi emelkedéshez, de az is lehet, hogy előnyös fekvése miatt csupán kereskedelmi tevékenység szempontjából tartotta fontosnak.

A perben aktívan közreműködő Hosszútóthy István 1604. évi beszámolója alapján az ügy mintegy 100 ezer forint hasznot jelentett a kincstárnak, ami csak a felső-magyarországi kifizetések átlagát véve nem tekinthető kiemelkedően jelentős bevételnek. A kisbirtokos, de feltörekvő Szokoly számára azonban meglehetősen nagy összeg volt a Terebesért előírányzott 80 ezer forint, noha a Szepesi Kamara szerint az egész uradalom legalább kétszer ennyit ért. Szokoly a háborús időszak konjunktúráját és személyes kapcsolatrendszerét kihasználva eredményesen kapcsolódott be a hadiszállításokba és néhány év alatt jelentős haszonra tett szert, ez a haszon azonban közel sem volt elégséges Terebes megváltásához.

Az összeget két részletben fizette be: 20 ezer forintot Prágában az Udvari Kamarának, a fennmaradó 60 ezret pedig a Szepesi Kamaránál helyezte letétbe.⁹⁸ Ez utóbbi igen jelentős összeget azonban a hadiszállításokból származó vagyónából aligha teremthette elő. Ehhez ismét egy pénzügyi manőverre volt szükség, amihez a kassai érdekeltségű Szabó család nyújtott segítséget. A Szabó család már az 1550-es évektől igen aktívan részt vett Kassa városának üzleti életében. A Vas és Kalmár családokkal rokonságban jelentős mennyiségű bort adtak el a kamarának és a kassai helyőrségnek, a század végére pedig nemesi armálist is szereztek a kereskedelmi tevékenységük hatékonyságának növelése érdekében.⁹⁹

1602 augusztusában, az Úr színeváltozásának ünnepét követő szombaton az egri káptalan előtt, Szokoly Péter elzalogosított – a még birtokába sem került – terebesi uradalomhoz tartozó jónéhány települését Szabó Györgynek adta, összesen 42 ezer forint értékben.¹⁰⁰ Gyaníthatóan ebből a pénzből sikerült kifizetnie a Szepesi Kamara felé fennálló 60 ezer forintnyi tartozását. Ezzel a három éves pereskedés eredményeként, 1602 végére Szokoly Péter Terebes zálogbirtokosa lett,

⁹⁸ A hadiszállításokból mintegy nyolcezer forintnyi kifizetetlen tartozása volt a kamarának Szokoly felé, amit levontak a fizetendő összegből. ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 89. Konv. 1605. október. fol. 91v.

⁹⁹ *Németh I.: Végváarak, városok i. m. 235.* Szabó György kassai polgárról Szepesi Lackó Máté krónikájában is olvashatunk. Az 1604. január 4-ei kassai templomfoglalást követően Szabónál gyűltek össze a polgárok istentiszteletre, Belgiojoso azonban szétkergette a gyülekezetet, Szabó Györgyöt pedig elfogatta. Lásd ETA III. 41.

¹⁰⁰ ŠA Prešov DH. inv. c. 503.1. fasc. 5. No. 13.

Homonnai György és Dóczy Fruzsina Lengyelországba menekültek, az ügy pedig nyugvópontonra került egy időre.

A Homonnai György és Dóczy Fruzsina, valamint az időközben belekeveredő Homonnai Bálint elleni per részleteinek ismeretében egy kissé árnyaltabb képet alkothatunk a szakirodalomban igen sablonosan felbukkanó hűtlenségi és kamarai perekről. Az eddigi megállapításokkal szemben a Homonnaiak esetében nem a kamarák, vagy az uralkodó játszotta a kezdeményező szerepet a per megindításában, hanem egy igen jó kapcsolati rendszerrel rendelkező köznemes. A kamarai adminisztráció és a hivatali élet prominens személyiségei, mint Szuhay István kamaraelnök, vagy Somogyi István királyi jogügyigazgató és az ecsedi Báthory István mellett tevékenykedő Szokoly Miklós közti kapcsolat gyökerei a bécsi jezsuita gimnáziumban folytatott tanulmányokra vezethetők vissza, amely kapcsolatrendszer a per kimenetelében is meghatározó volt. Döntő jelentősége azonban Hosszutóthy István tevékenységének lehetett, aki a rendszer alapos ismeretével és kiterjedt információs hálózatával – amelynek alaposabb feltárása a további kutatások feladata – a háttérből tudta irányítani az ügy menetét. Ez a kapcsolatrendszer teremtette meg az alapját annak, hogy a kamarai és hivatali ügyintézés útvesztőiben Szokoly Péter beadványai a megfelelő személyekhez kerüljenek, akik nem egy előre eltervezett pénzszerzési koncepció jegyében tevékenykedtek, hanem az udvar és az uralkodó érdekeinek megfelelően folytatták le a megindított eljárást. Ha ez az eljárás túllépte a törvényes kereteket, akkor ezt igyekeztek szóvá is tenni, mint ahogy Szuhay is jelezte kétségeit a Homonnaival szemben elrendelt rendkívüli bírósági eljárással kapcsolatban, majd a lebonnyolítás mikéntjét is nehezményezte.

A tizenöt éves háború és Rudolf uralkodásának időszakában, a központi hivatalokban könnyedén meg lehetett találni azokat a „kiskapukat”, amelyek révén a magyar kormányzatszervek és igazságszolgáltatási fórumok működésére is hatni lehetett. Bizonyára nem csekély szerepet játszott ezekben a kapcsolatokban Szokoly Péter hadiszállítási tevékenysége is, amely részleteiben ugyan még nem teljesen tisztázott, de a hadikonjunktúra kihasználásában rejlő lehetőségek a bécsi és prágai körök előtt is igen jól ismertek voltak.

Végeredményét tekintve ugyan a kincstár is jól járt Homonnai György perével, amely egy jelentősebb összeget hozott, a kezdeményezés azonban nem a kamarától indult, hanem egy ambiciózus és megfelelő rálátással rendelkező köznemestől, akinek sikerült egy főnemesi família fiatal tagjától megszerezni egy igen jelentős uradalmat.

Az epilógus

Homonnai Drugeth György tehát 1601 őszén lengyelországi emigrációba kényszerült. Ebben az időszakban egy rendkívül fontos változás történt az életében, ami nemcsak a magyarországi birtokainak visszaszerzésére, hanem élete hátralévő részére is meghatározó befolyással volt. Egy jezsuita elógium ugyanis arról számol be, hogy valamikor az 1600-as évek elején a prágai jezsuita gimnázium diákjaként áttért a katolikus hitre.¹⁰¹ Pontos információk sajnos eddig nem kerültek elő arról, hogy Homonnai György mennyi ideig volt a jezsuiták növendéke és milyen motivációk vezették a felekezetváltáshoz.

Jelen tanulmányban terjedelmi okok miatt nem térek ki részletesebben a századforduló időszakának nemesi konverzióira és a katolicizmus magyarországi előretörésének ezen első hullámára, de kiemelném, hogy mindezek szervesen kapcsolódnak a Habsburg Monarchia más területein lezajló hasonló folyamatokhoz.¹⁰²

Homonnai György konverziójának okai között feltételezhető egyrészt az is, hogy a katolikus hit felvétele más színben tűnteti fel az uralkodó előtt, aki Takáts Sándor szerint jó véleménnyel volt a fiatal főúrról, akinek „*okos, tanult lélek lakja daliás szép testét*”.¹⁰³ Homonnai későbbi tevékenységét és szinte fanatikus katolikus hitét ismerve azonban a hitbéli meggyőződés sokkal jelentősebb tényezőnek mutatkozik. 1601 októberében – tehát a pozsonyi tárgyalás időpontjában – a krakkói jezsuiták már buzgó katolikusként említették, aki kollégium alapítását fontolgatja Homonnán, így a jezsuita oktatás mindenképpen nagy befolyást gyakorolhatott rá.¹⁰⁴

¹⁰¹ Erről egy jezsuita elógium számol be, amit idéz *Molnár Antal*: Homonnai jezsuita kollégium (1615–1619). In: *Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16–17. században*. Bp. 2009. 101–102.

¹⁰² *Molnár A.*: Homonnai kollégium i. m. 96–100. A tisztán hitbéli meggyőződés mellett számos példát hoz Thomas Winkelbauer az udvari karrier érdekében tett konverzióra, amihez nagyban hozzájárult a megfelelő képzettség is. A középszintű oktatásban ugyanis a jezsuiták primátusa ekkorra már egyértelművé vált. *Thomas Winkelbauer*: Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters. Wien–München 1999. 66–158.

¹⁰³ *Takáts S.*: Nagyasszonyok i. m. 209.

¹⁰⁴ „Rem Catholicam sustinet et promovet catholicissimus vir et nostri amantissimus, Comes Georgius Humenai, qui id maxime molitur, ut Humenae nostris Collegium erigat ac suae genti salutaria pabula inde disseminet.” *Jan Wielowieczki*: Dziennik spraw domu zakonnego 00. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1600 do r. 1608 (włącznie). *Historici diarii domus professa Societatis Jesu Cracoviensis annos decem 1600–1608*. Kraków, 1886. 22. Kissé meglepő ez az adat, ugyanis éppen ezzel a feljegyzéssel egy időben mondták ki rá a fej- és jószágvesztést Pozsonyban, ahonnan menekülnie kellett.

Ezzel egy időben uralkodói rezidenciákon és székvárosokban fordult meg birtokainak és magyarországi jogainak visszaszerzése érdekében. Bécsben az anyai rokonság járt közben ezzel kapcsolatban. Már 1602 februárjában a megbízásából eljáró Dóczy István és Lőrinc jelentkezett az uralkodónál, hogy Homonnai is hajlandó azt az összeget megfizetni a birtokaiért, ami Bocskai, vagy bárki más kínál érte.¹⁰⁵ Február végétől *salvus conductus* állítottak ki a részére, így már személyesen intézhette az ügyeit. A fiatal főúr ekkor rákényszerült, hogy mozgósítsa saját kapcsolatrendszerét, amely a Homonnai Drugeth család társadalmi rangját és vagyonát tekintve más eszközöket adott a kezébe, mint amilyenek a közneves ellenfele rendelkezésére álltak. Birtokainak konfiskálása ellenére a lengyel emigrációból is mozgósítani tudott olyan anyagi forrásokat, hogy licitálhasson saját birtokaira. György és Bálint ügyében 1602 lelegejétől Mátyás főherceg vezette a tárgyalásokat, amelyek kezdettől fogva a kiegyezés feltételei körül zajlottak. Gyorsan körvonalazódott, hogy Terebesről le kell mondania Györgynek, Nyevicékét azonban hajlandóak voltak visszaadni neki.

Végül Homonnai 1602. december 1-jén kiállított reverzális levelében hajlandó volt lemondani minden Terebeshez fűződő jogáról és átadni azokat az uralkodói akarat által kijelölt utódoknak, sőt még a húgának járó leánynegyedét is hajlandó volt saját maga megfizetni a kegyelemért cserébe.¹⁰⁶ Emellett meg kellett ígérnie, hogy nem indít pert Terebes visszaszerzéséért. Ezekkel a feltételekkel állították ki a kegyelemlevelet Prágában december 22-én.¹⁰⁷

Homonnai Drugeth Bálint esetében sokkal érdekesebb feltételeket szabtak. Ellene 1601 elején indítottak pert, amiért szabályos ostrommal elfoglalta unokatestvérétől és anyjától Nyevicke várát arra alapozva, hogy Homonnai Drugeth György nem természetes fia az apjának, így őt illeti a teljes Drugeth vagyon. A perben hatalmaskodás miatt őt is bűnösnek találták és rá is kimondták a fő- és jószágvesztést. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy Drugeth Bálint teljes mértékben ellenőrzése alatt tudta tartani birtokait és igen aktív maradt.¹⁰⁸

¹⁰⁵ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 72. Konv. 1602. február, fol. 10–11.

¹⁰⁶ A reverzális egy másolati példánya: ŠA Prešov DH. inv. c. 503.1. fasc. 5. No. 8.

¹⁰⁷ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 74. Konv. 1602. december, fol. 452–455.

¹⁰⁸ 1601 szeptemberében Semsey Ferenc ungvári provizor az őszi vetésekről és az adók beszedéséről tájékoztatta Bálintot. MNL OL P 108 rep. 46. Fasc. F No. 186. 1601. május 9-én pedig Ungvárról írt levelet Nyáry Pál váradi kapitánynak, amelyben közölte, hogy „az kegd kissebik leankaiatth az Juliaczkatth az mi zerelmes kis Attiánk fiatth ma ugi mintt zombatton, delliestt harom orakor ueoue ki ez uilagnak arniekabull.” Litterátor politikusok levelei Jenei Ferenc gyűjtéséből (1566–1623).

Zemplén vármegye főispánjaként igen nagy népszerűségnek örvendett a felső-magyarországi rendek között és apja nyomdokain haladva jelentős szerepet játszott a térség hadügyi szervezésében.¹⁰⁹ Az országrész másik jelentős katonai kulcsfigurájával, Rákóczi Zsigmonddal szemben Homonnai azonban saját anyagi erőforrásaira támaszkodva igen jelentős zsoldos hadsereget tartott fenn anélkül is, hogy a központi hadszervezethez kapcsolódó tisztséget vállalt volna.

1601-től egyre inkább a kezébe került a felső-magyarországi hadfogatás szervezése, amiben addig Rákóczi játszott a főszerepet.¹¹⁰ A kapcsolat kettejük között azonban egyre szorosabbra fűződött, amit Homonnai Bálint és Rákóczi Alaghy Bekény Judittól született lányának, Erzsébetnek 1602. május 19-én, Szerencsen kötött frigye pecsételt meg.¹¹¹ Erzsébet ebben az évben érte el a nagykorúságot és vehette át az Alaghy örökségből rá eső részét, ami a családi egyezkedést követően Regéc várát és uradalmát jelentette. Ez a jelentős birtok Erzsébet 1605 tavaszán bekövetkezett halála után is Homonnai Bálint birtokában maradt.¹¹² Az ellene folyó per tehát közel sem okozott akkora kellemetlenséget számára, mint György számára, sőt, a református nemesség soraiban talán még a népszerűségének is használt az udvarral szembeni passzív ellenállása.

Mindezekkel természetesen a magyar ügyekért felelős Mátyás főherceg is tisztában volt. Trócsányi Zsolt a Homonnai Bálint és Mátyás főherceg közötti közvetítéssel folyó tárgyalásokról azt írta, hogy nagyobb összegű pénzbírság megfizetésére és zsoldosok állítására akarták kötelezni a főurat. Az említett tárgyalások részleteiről sajnos nem rendelkezem pontos adatokkal, az 1603. május 1-jén kiállított kegyelemlevélben azonban az olvasható, hogy Homonnai Bálint a Magyar Kamarával lépett egyezsége, hogy a jövőben milyen szolgáltatokkal tartozik az ország védelme érdekében. Mátyás főherceg közreműködését az okirat szövegében

Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 5. Szerk. Keserű Bálint. Bp.–Szeged 1981. 153. Nyáry Pál első felesége, Török Zsuzsanna ugyanis unokahúga volt Homonnai Bálint anyjának, Török Fruzsínának. A levél szerint tehát Nyáry Pálnak volt egy lánya az első feleségétől, aki az ungvári Drugeth udvarban nevelkedett.

¹⁰⁹ 1600-tól töltötte be Zemplén vármegye főispáni tiszttét. Beiktatására lásd ŠA Prešov DH. inv. c. 828/8. No. 128.

¹¹⁰ *Trócsányi Zsolt*: Rákóczi Zsigmond. (Egy dinasztia születése). Különlenyomat a debreceni Déry Múzeum 1978. évi évkönyvéből. Debrecen 1979. 70.

¹¹¹ Rákóczi Zsigmond meghívója Kassa városának: Kassa Város Levéltárából. Közli: Kerekes György. *Magyar Történelmi Tár új folyam* 8. (1907) 267.

¹¹² *Szabó András*: *Respublica Litteraria. Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok a késő humanizmus koráról*. Bp. 1999. 54–55.

is egyértelműen kihangsúlyozzák, így Trócsányi megállapítását is elfogadhatjuk bizonyos számú katonaság fogadásáról és fenntartásáról.¹¹³ Különösen annak tudatában, hogy Homonnai Drugeth György egy hasonló megállapodást kötött a kincstárral szinte napra pontosan tíz évvel később.

Az 1602 végén adott reverzálisban ugyan azt ígérte, hogy nem próbálkozik Terebes visszaszerzésével, ezt az alkupontot azonban nem sikerült betartania. A terebesi uradalom elvesztése a teljes Drugeth vagyonnak ugyan csak egy töredékét tette ki, azonban ez volt az egyetlen olyan birtoktest, amin nem kellett osztoznia Bálinttal.

Nem tudni, hogy Homonnai György mikor térhetett vissza Felső-Magyarországra, de a Bálinthoz fűződő kapcsolata bizonyára nem siettette azt. Mondhatni, hogy Bálint és György viszonya egyenes leképződése az előző évszázadban élt őseik vetélkedésének, ami a Drugethek közös birtoklásából fakadt.¹¹⁴ Tovább ronthatta a helyzetet, hogy György buzgó katolikusként érkezett vissza a sajtáságos peregrinációból, amit a református Bálint talán nehezen fogadott el. Nem meglepő tehát, hogy György minden eszközt megmozgatott Terebes visszaszerzése érdekében.

A Szepesi Kamara fogalmazványai alapján úgy tűnik, hogy Szokoly Péter Terebes megszerzését követően nem folytatta tovább a bor- és gabonaszállítást a felső-magyarországi végvárakba. Az oszmán támadások a háború utolsó éveiben javarészt az ország nyugati részét érintették, északkeleten pedig viszonylag békés állapotok uralkodtak, ami nyilván a hadsereg utánpótlási vonalait is módosította.

¹¹³ „Interveniente tamen pro illo apud Maiestatem nostram serenissimis Principis Matthiae Archiducis Austriae, et Fratris nostris charissimi, diligenti intersessione ac diversorum fidelium nostrorum humilima supplicatione Partim vero [...]” MNL OL A 57 5. k. 580–582. A kalocsai érsek egy 1602 márciusában fogalmazott véleményében a Homonnaiak elleni perrel kapcsolatban már részletesen kifejtette, hogy a Drugethek már Izabella és I. Ferdinánd küzdelmeinek időszakától kezdve 200 katonát kötelesek kiállítani és eltartani, sőt évente kétezer forintnyi takarmányt is felajánlottak. Pethe Márton kalocsai érsek, 1602. március 30-án Mátyás főhercegnek. ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 72. Konv. 1602. január, fol. 62–63.

¹¹⁴ Csak egy példa a birtokviszonyokból származó konfliktusokra, amikor 1604. április 8-án Giacomo Barbiano felső-magyarországi főkapitány intézkedett a Bálint és György közti birtokviszály rendezése miatt, nehogy az egyébként is igen feszült helyzetben nagyobb probléma kerekedjen: MNL OL P 108 rep. 46. Fasc. A No. 2-ben leírt ügyről olvashatunk Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyvében is. A vármegye határozottan kiállt a főispánja mögött Györggyel szemben, aki Világh nevű falut akarta eltulajdonítani Bálinttól: MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Sátoraljújhegyi Fióklevegtár IV. 2001. a. Protocollum A. No. 6. 18–19. p.

Anyagi nehézségei vihették rá Szokolyt, hogy a terebesi jószágokból további birtokrészeket zálogosítson el Szabó Györgynek.¹¹⁵

Ezen a jogtalanságon felbuzdulva indított Homonnai György kamarai vizsgálatot az ügyben, de a panaszával nem a Szepesi, hanem a pozsonyi székhelyű Magyar Kamarához fordult. Szokoly azonban a Pozsonyba utazás magas költségeire hivatkozva kérelmezte, hogy utalják az ügyet a Szepesi Kamara hatáskörébe és helyezték át a tárgyalásokat Kassára.¹¹⁶ Az ügy azonban az 1604. őszi felkelés miatt nem jutott döntésig. Ekkora Szokoly Péter áthelyezte a tevékenységi körzetét Szabolcs vármegyébe. Ecsedi Báthory Istvántól még valamikor 1603 előtt zálogba vette Nyírlugast háromezer forintért.¹¹⁷ 1604-ben testvérével, Györggyel elfoglalták nagybátyjuk, Szokoly Albert birtokait, amit végrendeletben Szokoly Erzsébetre hagyott.¹¹⁸ A törvényes örökös védelmében Jármay János szabolcsi alispán az egész vármegyei tisztikarral kivonult visszafoglalni a javakat, a Szokoly fivérek azonban „lovass és gyalog katonáikkal, kik puskákkal és kopjával voltak fölfegyverkezve” elkergették őket.¹¹⁹

Ebből következően fegyveres csapatok élén vehettek rész Bocskai mellett a felkelés eseményeiben, majd Szokoly Pétert ott találjuk a fejedelem halottas menetében is 1607 februárjában.¹²⁰ Az Ecsed környéki birtokoknak köszönhetően az erdélyi fejedelmi székért kialakult versengésben Báthory Gábor érdekszférájába

¹¹⁵ „quas Camera haec iam antea a Georgio Szabo, oppignoratis ei duobus pragis Terebes levavit, iamq' numeretur Zokoliana illa, sed quominus vel ille eam in officiam solutionem bellicar' hactem deponere vel arx Terebes per Cameram ei assignare potuerit, haec qua sequentur sunt impedimento.” MNL OL E 244 238. k. fol. 294r.

¹¹⁶ Szentkereszty György levele (solicitaris aulicii) Homonnai Györgynek. 1604. május 12. MNL OL P 108 rep. 46. Fasc. E. No. 113.

¹¹⁷ *Vadász Veronika*: Ecsedi Báthory István végrendelete 1603. Szeged 2002. 64. Az országbíró végrendeletéből úgy tűnik, hogy utólag nem tartotta túlzottan jó döntésnek a zálogosítást. Testamentumában már a település visszaváltását írta elő Beli Pálnak.

¹¹⁸ Szokoly Erzsébet a fentebb ismertetett humanista műveltségű Szokoly Miklós lánya volt, akinek ekkor már Melith Péter volt a férje. Lásd *Radvánszky Béla*: A Zokoly és kis-Várday Zokoly család. Századok 7. (1868) 511.

¹¹⁹ *Radvánszky B.*: Zokoly i. m. 511.

¹²⁰ Szepesi Laczkó Máté információjának érdekességét az adja, hogy a Bocskai holttestét Erdélybe kísérő követtség tagjainak felsorolásakor Homonnai György mellett említi Szokolyt. Lásd Szepesi Laczkó Máté krónikája. In: Erdélyi Történelmi Adatok III. Szerk. Mikó Imre. Kolozsvár 1858. 116. A Kassáról meginduló temetési menetről készült jegyzékben azonban nem tűntették fel. Lásd *Horn Ildikó*: Ismeretlen temetési rendtartások a 16–17. századból. Irodalomtörténeti Közlemények 102. (1998) 762–763.

került és a hajdúk 1607 augusztusától egyre jelentősebb mozgólódásának egyik aktív szervezőjévé lépett elő.¹²¹

A Felső-Magyarországra küldött Forgách Zsigmond és Dóczy András királyi biztosokkal szoros együttműködésben álló Homonnai György, saját birtokai érdekében is a hajdúk mihamarabbi leszállításában volt érdekelt. Az ősz folyamán fogságba vetette a hajdúk toborzásával foglalatосkodó Szokoly Pétert és ezzel egy időben elfoglalta Terebest is.

A lefogás okainak és körülményeinek részletei ugyan még tisztázásra várnak, Homonnai eljárásával kapcsolatban azonban komoly kifogásokat emelt a vármegyei nemesség. Az 1608 nyarán tartott kassai részgyűlésbe küldött Szabolcs megyei követelek instrukciójában többek között az is szerepel, hogy „Zokoly Péter urunk felől az több vármegyékkel együtt törekedni az nemes országnál megszabadulásában”.¹²²

A kassai tárgyalásokon azonban nem foglalkoztak érdemben az ügygel, de az 1609. évi országgyűlésen annál inkább, ahol artikulust is hoztak a szabadon bocsátásáról és a megfelelő bírósági eljárás megindításáról.¹²³ Homonnai mind-ezek ellenére sem volt hajlandó kiengedni a kezei közül Szokolyt, hanem 1610 folyamán Pozsonyba küldte, ahol továbbra is őrizet alatt maradt.¹²⁴ 1610 szeptemberében Szokoly felesége háromezer forintot ajánlott fel mintegy óvadékként férje szabadon bocsátásáért, de ekkor már megindult a vizsgálat ellene, a királyi jogügyigazgató vezetésével.¹²⁵

¹²¹ „Cum autem tumultuoso illo tempore quo praefatus Zokoly novam factionem expansis signis militaribus exitare intendebat, fluctuantibus hominum animis facile prior patria tempestas recrudescere potuisset [...]” ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 99. konv. 1610. október, fol. 103.

¹²² Dunamelléki Egyházkerület Levéltára, Ráday Levéltár. Benda Kálmán irathagyatéka. 16. kartondoboz. MOE 1607–1608. Levéltári kutatási jegyzetekkel. MOE Kassai részgyűlés 1608. július–augusztus. Szabolcs megye utasítása a kassai gyűlésre küldött követeinek. (2554) 1608. július 21.

¹²³ „Az ország karai és rendei a fogságban levő Zokoly Péter érdekében is esedeznek, hogy Ő felsége őt arra alkalmas személyeknek a kezessége mellett kegyelmesen szabadon bocsátani méltóztassék [...] akik őt arra a határidőre, a melyet ügyének megvizsgálására a nádor úr ki fog tűzni, a végett, hogy tetteinek ítéletét vegye a nádor úr és az ország rendes bírái előtt személyesen törvény elibe állítsák.” Magyar Törvénytár. III. 1608–1654. Szerk. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen – Márkus Dezső. Bp. 1900. 55–56.

¹²⁴ 1610. április 15-én Zemplén vármegye közgyűlése a nádor elé akarta terjeszteni panaszait, amiben Szokoly ügye is szerepelt. Úgy tűnik azonban, hogy ők nem a személyes védelmében akartak eljárni, hanem az elfogása körülményei miatt tiltakoztak, ami „ma raita, hónap masonnis megh eshetik.” ŠA Prešov DH. inv. c. 904/3. Ekkor Homonnai György már a vármegye beiktatás előtt álló főispánja volt.

¹²⁵ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 115. Konv. 1618. január, fol. 127. r.

Lippay Jánosnak azonban nemcsak a hajdúfelkelésben játszott tevékenységét kellett kivizsgálnia, hanem Georg Kopp bécsi polgár panaszát is, aki 35748 tallér 23 krajcár tartozásról számolt be – a kamatokat is gondosan felszámolva –, amit Szokoly 1601-től fokozatosan gyűjtögetett össze nála.¹²⁶

A vizsgálat a következő év tavaszáig húzódott és az 1611 májusában Eperjesen összeült nyolcados törvényszéken került tárgyalásra. A közbeeső időszakban Homonnai György Terebes visszaszerzése érdekében sorra küldte Prágába a beadványait.¹²⁷ A bíróság tagjai szintén határozottan Szokoly Péter ellen foglaltak állást, aki a bécsi végzésekkel és a kassai gyűlés határozataival mit sem törődve a béke megbontására törekedett, de Homonnai György közbelépésével megelőzte a nagyobb békebontást.¹²⁸

Érdeemes kitérni a bíróság összetételére is: Thurzó György nádor, Forgách Zsigmond országbíró, egyben felső-magyarországi kapitány, Daróczy Ferenc, Czobor Mihály, az öreg Alaghy Ferenc, Révay Péter koronaőr, Zichy Tamás és Almási Pál. A bíróság elmarasztaló véleménye alapján júniusban határozat született Szokoly vagyonának lefoglalásáról.¹²⁹ Az elkobzott jószágok közül Terebesre vonatkozóan már a nyolcados törvényszék véleményt fogalmazott, miszerint Homonnai György költségeket nem kímélve szolgálja az uralkodót és a Terebeshez fűződő jogaitól érdemtelenül és jogtalanul fosztották meg, ahogyan azt az 1608. évi 24. artikulusban az országgyűlés is megállapította.¹³⁰

A főúri szolidaritás mellett azonban sokkal gyakorlatiasabb okai voltak annak, hogy egységesen kiálltak a bíróság tagjai Homonnai György és a terebesi igénye mellett. 1611 tavaszától ugyanis Forgách Zsigmond gőzerővel szervezte a Báthory Gábor elleni hadjáratát, amihez minden lehetséges anyagi forrást igyekezett bevonni. Homonnai György ekkor már a Drugeth javak egyedüli birtokosa volt, amivel nemcsak Felső-Magyarország legvagyonosabb főúranak számított, de országos viszonylatban is az élvonalba sorolható. Bálint 1609. novemberi halálát követően különösen nagy lendülettel fogott birtokai gyarapításához, amelyben

¹²⁶ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 115. Konv. 1618. január, fol. 115–120.

¹²⁷ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 100. Konv. 1611. június, fol. 54., 55., 60., 62.

¹²⁸ ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 100. Konv. 1611. június, fol. 52. v.

¹²⁹ Szokoly Péter ítéletlevelének módosított változatát kézhez kapja Hoffmann György: MNL OL E 244 238. k. fol. 472v.

¹³⁰ Magyar Törvénytár III. i. m. 36–38.

prioritását tekintve Terebes visszaszerzése kiemelt helyet foglalt el György birtok-
ügyei között.

Forgách számára tehát kiváló lehetőséget biztosított a terebesi ügy, hogy megnyerje Homonnai támogatását az erdélyi hadjáratához. Ebben Hoffmann György, a Szepesi Kamara elnöke is egyetértett vele és szintén azt ajánlotta II. Mátyásnak, hogy 20 ezer forintért kapja vissza Homonnai Terebest, az összeget pedig az erdélyi hadjáratra kell fordítani.¹³¹ Végleges megállapodás 1611 nyarán ugyan nem született Terebes adományozásáról, Homonnai György azonban aktív résztvevője volt a Báthory Gábor elleni hadjáratnak és a kudarcnak is. Ő is azok között volt, akik a főkapitánnyal együtt kimenekültek Erdélyből, majd Moldván és Lengyelországon keresztül tértek vissza Kassára 1611 decemberében.¹³²

Szokoly Pétert időközben fő- és jószágvesztésre ítélték, majd 1612. április 27-én Pozsonyban kivégezték.¹³³

Terebes ügye csak 1613-ban nyert végleges rendezést. Első körben az országgyűlésen hoztak törvényt Homonnai György rehabilitálásáról és az 1600. évi 23. artikus eltörléséről, valamint „a megnevezett Zokoly Péter és Bánóczy Simon követeléseivel szemben teljesen ártatlannak és hibátlannak nyilvánították, a mit Ő felsége is kegyelmesen megerősített [...]. Ennek okáért az összes karok és rendek azt kérik, hogy a császári felség még ez országgyűlés alatt méltóztassék módját találni annak, hogy a terebesi várát és fekvőjószágokat, ennek a Homonnay úrnak (mint az egész ország ítélete és határozata szerint teljesen ártatlannak, a kit az ő fekvőjószágaitól minden elégséges ok nélkül fosztottak meg) visszaadják”.¹³⁴ Ekkora a visszaadás feltételeiről már régen folytak a tárgyalások Pozsonyban. Annak ellenére, hogy az országgyűlés határozata szerint teljesen jogtalanul fosztották meg Homonnait Terebestől, igen komoly feltételeket szabtak annak visszaadásáért.

Homonnai 1613. május 18-án kiállított reverzálisában 200 lovas és ugyanennyi gyalogos katona fegyverben tartását vállalta minden év május első napjától október utolsó napjáig, amely haderőt az ország határain belül szabadon

¹³¹ „ut summam Viginti Millium florenorum Ma[ies]t[a]tem V[est]ra[m] ad prasentem expeditio-
nem Transsylvanicam convertendam [...]” ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 100. Konv. 1611. július,
fol. 32. r.

¹³² *Veress Andrei*: Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești, VIII.
(1607–1613) București 1935. 219–221.

¹³³ *Radvánszky B.*: Zokoly i. m. 509–512.

¹³⁴ Magyar Törvénytár III. i. m. 118.

felhasználhat az uralkodó. Ezen kívül vállalta, hogy 20 ezer forint értékű bort és gabonát szállít a végvárak szükségletére.¹³⁵ Első ránézésre igen jelentős anyagi követeléseknek tűnnek ezek a feltételek, az 1610-es évek közepére azonban már egy szoros gazdasági és sokoldalú politikai érdekszövetség alakult ki Homonnai György és az udvar/kincstár között, amelynek célja Bethlen Gábor erdélyi fejedelem megbuktatása és a keleti részek Habsburg érdekszférába vonása volt.¹³⁶

THE TRIAL OF GYÖRGY DRUGETH OF HOMONNA FOR HIGH TREASON

by Zoltán Borbély

SUMMARY

Hungarian historiography has generally regarded centrally organised procedures, commonly known as chamber or fiscal suits as one of the chief noble grievances in the period preceding the Bocskai revolt those. These were aimed at appropriating the landed wealth of Hungarian magnates for the state. Young György Drugeth of Homonna and his mother, Fruzsina Dóczy, fell victim to such a trial, whereupon they were exiled into Poland, and their landed assets were confiscated. Through a detailed analysis of the case, the exploration of the social background of its participants, and the examination of their social network, the study aims to prove that the procedure, instead of being a simple effort by the central government at raising money, was deeply embedded in the power struggles within the Hungarian political elite, a quest for land and personal conflicts.

¹³⁵ ŠA Prešov (DH) inv. c. 503/1. Fasc. 5. no. 24.

¹³⁶ *Borbély Zoltán*: A Homonnai Drugeth György vezette Bethlen-ellenes mozgalom nemzetközi hátteréhez. In: Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene: A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai. Szerk. Dáné Veronka et al. Kolozsvár 2014. 295–309.